Kemalettin Tuğcu

ÖKSÜZ DİLİMİ

Kurtuluş Yayınları

Çocuk Romanları 40

KEMALETTİN TUĞCU

Öksüz Dilimi

Kurtuluş Yayınları
Gazi Mustafa Kemal Bulvarı, 122 Tel: 29 48 27 – 29 38 08 Ankara

Öksüz Dilimi

BABASININ ADI MUSTAFA'YDI. Ama köydeki hemşerileri ona Mızdıva derlerdi. Mızdıva, Mustafa'dan bozma bir ad. Bu adamcağız Çermikli Köyün'den bir defa çıkmış, askere gitmişti. İki yıl süren bu ayrılıktan sonra bir daha köyün sınırından öteye geçmemişti.

Geçip de ne yapsın? Köyünün havası, suyu iyi, köylüler birbirini tutar, gün geçmez ki üçü, beşi toplanıp köyün yanıbaşındaki ardıcın altında kendilerine bir şölen vermesinler.

İmamı, muhtarı, öğretmeni, korucusu bağdaş kurup otururlar. Ortaya konan koca sininin göbeğine fırınlanmış bir kuzu yatırılır. Bir iki bakraç ayranla, kasabadan alınmış has ekmek de dağıtılır. İmam besmele çekip elini uzatarak :

— Buyurun oğlar, yetim malı değil, der.

Herkesten önce o kolları sıvar. Ama bu şölende onun akçası yoktur. Gücü yetenler ortaya koyarlar parayı, az gelirse kesesine güvenen üstünü tamamlar.

Eh, imam bu. Tevekkeli dememişler «İmam evinde aş, ölü gözünde yaş» diye. Bizim Tahir Efendi'nin de ne parası vardır, ne davarı; ne bağı, ne bostanı. Köye gelip yerleşmiştir.

Hekimsiz, hocasız yerde oturma demiş büyükler. Köyde hekim yok. bari hoca olsun. Hem bu Tahir Efendi büsbütün de boş adam değildir. Köyün mescidinde yatar kalkar orada namaz kıldırır. Onun kuşağındaki saat en doğru işler. Saati duran kurmayı unutanlar

ona sorarlar saatin kaç olduğunu. Çoğu zaman da bir çocuk yollayıp sordururlar. Tahir Efendi :

— Saat dört buçuğa geliyor, der. Sen eve varıncaya kadar dört buçuk olur. Yollarda eğlenme.

Tahir Efendi bazı hastalıklara okur. Kasabaya varanlara kaymak kâğıdı ısmarlar. İsteyenlere Arapça besmele yazar. Kapılarının içine yapıştırır köylüler bu yazıyı.

Tahir Efendi muska yazmaz. Hastalığa okumaz. Evlere şenlik, ölüm olursa ölünün başucunda okur, ölünün yıkanmasına ve gömülmesine bakar. İsteyenlere Kur'an okumasını öğretir. Büyüklere namaz surelerini o ezberletir.

Söz aramızda, köyde öyle okuyup yazması olan pek yoktur. Gençler askere gidince öğrenirler, okul açılalı beri yeni yetişen oğlancıklar, kızlar öğrenmeye başlamışlardı.

Köyün altında su mu çıktı? Ne var gurbete gidecek? Eh, ne dersin gidiyor askerden dönenler. Kimi büyük şehire, kimi Alamanya'ya. Bakarsın bir gün mektubu gelir gidenin. Çağırırlar oğlancıklardan birini. Verirler mektubu eline :

— Oku biyol, derler.

Bakarsın bacak kadar oğlan bulaşır okumaya :

— Candan aziz, şekerden leziz, malım, mebalim, iki gözüm anam benim...

Herkes, çevrelenmiştir, oğlanın, ya da çelimsiz kızın ağzına bakarlar. Sus pus olmuşlardır.

Eee, köylü oldularsa günaha girmediler ya, böyle oğlancıkların, kızların okuduklarını görenler kendi kızlarını da, oğlanlarını da Cemil Öğretmen'e götürüp sırtlarından önüne doğru kakarlar :

— Şuncağıza da öğret. Sevaptır.

Kışın, ortaklaşa yemeği kahvede yerler. Dışarıda ne değin kış olsa, saç soba kahveyi ısıtır. Kapının dışında tepinip karlarını döken dalar içeriye.

Köyün demirbaşları arasında bir de borulu gramofon vardır. Radyonun çalışmadığı saatlerde bu gramofonu dinlerler. Bazı bazı da ağalardan veya konuklardan saz çalanlar olur.

Köyde birbirine takılmaktan, şakalaşmaktan, bir de radyo dinlemekten başka eğlence yoktur.

Halil'in babası Mızdıva ile Elosman her gün birbirlerine takılırlar. Elosman Mızdıva'yı gördü mü hemen seslenir :

— Ülen mızdıva öküz geldin öküz gideceksin.

Mızdıva da hemen :

— Öyloldu Elosman, der. Eh, sen de iysan gelmişsin eşşek gideceksin.

Bunu duyan çevredekiler gülerler. Onların birbirlerine darıldığı hiç görülmemiştir.

Köydekiler: yara ağlatır, para söyletir, derler. Mızdıva'nın da parası eksik olmaz. Sığırtmaçlıktan yetişme bir köylü olduğu halde, ilk eşinin babasından kalan beş on baş davar onu kalkındırmış, tarla, bağ sahibi olmuştur. Bu varlığın yarısı da Halil'in olmalıdır. Bunu bütün köylü bilir. Ama Mızdıva Halil'in anası Zehra ölünce Gülsüm'ü almıştır.

Gülsüm'e Mızdıva da, köylü kadınlar da Güssüm derler. Bu Güssüm, Zehra'nın kurulu düzen evine, bağına, bahçesine kurulmuştur. Güzel avrattır, akıllıdır, idarelidir ama nedense dört yıl geçmiş aradan çocuk yapmamıştır. Bunun için evde bulduğu ve eline pek küçük gelen Halil'i hiç sevmez.

Elin evlatları okula gider, giyinir, beslenirken Güssüm Halil'i evin içinde bile görmek istemez. Kapıyı açıp dışarıya salar oğlanı. Soğuktan üşürmüş, yemek vakti acıkırmış, umurlamaz. Oğlancık ne yer, ne içer, bunu kimse bilmez. Babası da ona sahip çıkmaz. Çünkü Güssüm gençtir, güzeldir, uyanıktır, öyle koca kahrı çekeceğe hiç benzemez.

Sabah sabah kapıyı açıp

— Var git, der.

Çocuk bu, tez acıkır. Oğlan bir iki kez :

— Nire varam? diyecek olmuştur. Acımdan ölüyom.

— Var git, kül yi, kömür yi. Ben sene mi bakıceem!

Bir kaç kez direnecek olan oğlana oklavayı alıp yanaşmış, bir iyi ıslatmıştır. Onun için Halil artık, kış da olsa, yağmur da olsa ses etmez. Kapıdan çıkar, gider.

Ona acıyanlar vardır. Güssüm'e de kızarlar.

— Mızdıva'nın ne malı varsa yarısı bu oğlanın derler, bi garnını doyurma yok mu Güssüm?

Oğlana acıyan komşular, çoğu zaman seslenir, yoldan çevirir, içeri alırlar. Bir gün, bir komşu :

— Halil, bana bak hele, gel sene bi öksüz dilimi keseyim, demiştir.

Öksüz dilimi de ne oluyor ki?

Kadın içeriye girip yüzüne bakan çocuğun yüzünü okşamış ve öksüz diliminin ne olduğunu soran çocuğa:

— Bilmiyon mu?

Demiş. Anası ölen çocuğa öksüz dirler. Üvey analar da somundan öyle ince bir dilim keserler ki bir yanından bakıp öte yanını görürsün

Kadın somundan öyle bir dilim keser. Halil bu tülbent kadar ince dilimi cama tutar, şaşar da kalır.

Kadın :

— Eee, oğul, der. İnsanın anası ölmeye görsün. Öksüz galdın mı, e, bi de başına bir üvey ane geldi mi işler kötü olur. Bu üvey aneler için türkü çığırırlar.

Kadın aklında kalan türküyü de söylemiş:

«Kendi oğluna yedirir, pirinç pilavını,
Üvey oğluna yedirir bulgur pilavını,
Ah analar, vah analar,
Ne de hayın oluyor üvey analar...»

Bu türkü değil ama öksüz dilimi kalmış Halil'in

aklında. Bir gün babası ile yemekte otururlarken ağzından kaçırıvermiş :

— Buba, bi öksüz dilimi ossun vir bağa.

Babası şaşırmış.

— O da ne ki?

— Bi yanından bak öte yanı görünür.

— Ne biliyon sen bunu?

— Garagulakların Hatça tiyze diyiverdi bağa.

— Neymiş bu öksüz dilimi?

— Üvey anneler öksüz oğlanlara böyle dilim keserlermiş.

Mızdıva elinin tersiyle Halil'in yüzüne bir şamar atarak onu arkasına yıkmış, sonradan da, oğlanın bir deri bir kemik olduğunu görerek içi acımış ve sabahları evden çıkmadan beş on koyunu onun önüne katarak evden uğratırken :

— Var, kırlara, yayılsın bu hayvanlar, bi eyice doysunlar. Sen de yi şunları.

Oğluna da bazen somundan kesilmiş kalın bir dilim, bazen de dürülmüş yufka ekmeği ile biraz peynir vermeye başlamıştı. İşte Halil sığırtmaçlığa böyle başlamıştı.

Halil bu işe başladığı çağda altı yaşında ya vardı ya da yoktu. Eline bir deynek alıp kırlarda dolaşmaya, koyunları yaymaya başlamıştı. Ona konu komşu acıyor, ama daha fazla söylenip anasının, babasının işine karışmıyorlardı. Çocuk dediğin biraz zor görmeli ki adam olsun. Bir insan aç kalmayınca aşın, ekmeğin ne olduğunu bilmez. Üşüyüp titremeyince sırtındaki urbanın yararını anlamaz.

Halil konu komşunun göz önünde sefil dolaşıp acınmaya kırlarda koyun gütmeyi yeğ görmüştü.

Köyün beri yanında, çayırlığın ilerisinde koca bir meşe ağacı vardı. Bu meşenin altındaki toprakta bir yatır var, derlerdi. Bu nedenle de ağalar kırda kendilerine kuzu çevirdikleri, güveç fırınladıkları zaman bu

meşenin altına varmazlardı. Daha ileride suya yakın bir ağaç seçerlerdi.

Ağaların bu toplantılarına köydeki çocuklar da uzaktan bakarlardı. İçlerinde babalarına güvenip usuldan sokuldukları da olurdu. Babaları onlara seslenir, kızarmış bir et parçası koparıp uzatırdı.

Bir kez Halil de yapmıştı bu işi, çocuklar verilen etleri kemirirken o da babasına sokulmuştu. Ama babası ona kızarmış etten vermedi. Elleri boş olarak yerinden kalktı, sokuldu, o boş eliyle Halil'in suratı budur diye bir şamar indirdi ki oğlan tekerlendi yere. Sürünerek kaçtı oradan. Saklandığı yerde yüzünün acısı kadar içinin acısına da ağladı.

Bayramlarda evlerde kurban kesilirken kediler nerde var, nerde yok sokulur, bir parça et kapmak için toplanırlar. Çermekli Köyün'ün çocukları da ağaların kendilerine şölen verdiklerini haber alıp, yeni ayak kardeşlerini de babalar onlara birşey demez, diye ellerinden tutarak kır sofralarının kurulduğu yere giderlerdi.

Birer parça et, ya da yarım kupa ayran içebilen bu oğlanların, ya da kızların arasında artık Halil bulunmuyordu. Halil bir lokma et yerine yemişti şamarı. Varır mı bir daha o yana? Yerinde kalsın yiyeceği et lokması.

Komşular oğlanın halini uzaktan uzağa izliyor:

— Allah bir çocuğu dört gözden ayırmasın, diyorlardı.

Bu, çocuğun anası ölmesin, demekti. İki göz babada, iki göz de anada var. Ananın gözleri artık görmez olursa çocuğun yaşantısı yıkılır gider. Baba görmez o çocuğun halini, ne açlığını duyar, ne yokluğunu. Üvey ana bakar eder sanır. Halil'inki gibi üvey ana da böyle hayın olursa çocuk ölsün, daha iyi.

Halil'e daha sonra heves edip de evlerine bir iki koyun alan komşusu da üçer, beşer hayvan katmaya

başladılar. Altı yaşını dolduran Halil bayağı bir çoban olup çıkmıştı ortaya. Önde iri bir koç, boynundaki bakır çıngırağını çıngırdatıp gider, arkadan koyunlar birbirlerini sokularak dizi dizi yürür, arkadan da Halil giderdi. Yanında da artık dişlerinin çoğu dökülmüş, gözleri uzağı seçemeyen, bir mandıra köpeği gelir.

Bu köpek yavruluktan alışmış sürü ile gitmeye. Kimbilir kaç yıl gitmiş, kaç yıl sürüleri korumuş, çobanları uyarmış, kurt kokusu almış, kimbilir kaç kurtla boğuşmuştur.

Bu köpeğin sahibi kimdir, neye bakmaz ona, mısır unundan, arpa unundan bir yal yapıp beslese bu hayvanı Tanrı günahlarını bağışlamaz mı? Ama Halil bu hayvana kimsenin sahip çıktığını görmemiştir.

Karnı aç da olsa bu köpek ihtiyarlığına bakmadan Halil'in sürüsü ile gitmeye başlamıştı. Komşular koyunlarını verirken soruyorlardı :

— Bu arık it işe yarıyor mu Halil?

Halil bir ıslık çalıp :

— Sorma Esmana, diyordu. Sanırsın ki koyunların sayısını bilir. Avşama cek gözünü gapımez. Bi geçen oldu muydu uyarır beni.

Komşular Halil'in aracılığı yüzünden süt bakracının içine biraz su atıp, içine kuru ekmek, ya da yufka ekmeği ufalayıp, varsa artık yemek de katıp bir düzgün taşın üstüne dökerler.

İhtiyar köpek bu azığı yer, taşı da yalayıp temizler ve kendisini bekleyen Halil'in ardından topallayarak gider.

Bu arada komşular Halil'e de sorarlar :

— Senin azığın yok ellem. O Gâvır Güssüm unuttu besbelli.

Bunu deyip ekmekti, katıktı, ne olursa bir kâğıda sarıp verirler Halil'e. Halil gözleri dolarak alır. Almayıp da netsin? Aç olur mu iysan?

Kırdaki yalnızlık Halil'in canını sıkmaz. İşte ko-

— Bu arık it işe yarıyor mu Halil?

yunlar var ya! Sonra gözcülük eden it de var. Bir çocuktan ne olur ki, diye küçük sürüye yaklaşıp bir koyun aşırmak isteyen bir uğru, köpeğin daha uzaktayken hırladığını duyar, bu hayvanın sürüyü korumaya gücünün yetmeyeceğini bilmez. Kafasına koyduğu kötü niyeti de bırakır, ne olur, ne olmaz diye uzaktan geçer, gider.

Koca ağaca köylüler meşe derler. Öyle ağaç görülmemiştir o yakınlarda. Ağacın özü çürümüştür. Kalın kabuklarıyla dikili durur. Hava kötüleyip de rüzgâr tozu dumana katıp, dal budak kırdığı zaman herkes

— Elleem bu bora koca meşeyi de devirmiştir, der.

Ama sabah bakarlar ki, bel kalınlığındaki ağaçlar serilmiş yere, ama koca meşe öyle dikili duruyor.

Yine bu ağaç için :

— İçi tüm boşalmış, gayri yeşermez bu mubarek ağaç, derler.

Ama bahar gelir, körpe fidanlarla birlikte koca meşe de yeşerir. Eh, altında yatır var demeseler o meşe de kalmazdı va bu günlerde. Bir olup nacak üşüştürür, yıkar, odununu paylaşırlardı Çermikliler. Ama işte altında yatır var diye, kimse nacak vurmaz o ağaca. Köyün çocukları da o ağacın altındaki yatırdan korkar, o yakınlarda oynamazlar. Ama Halil ölülerden korkmaz. Ölüler insana bir şey yapmazlar.

Bazen delikanlılar köyün mezarlığındaki otları çekerler. Yılda bir temizlik yaparlar. Halil onlara yardım ederken duymuş, görmüştür anası Zehra'nın mezarını.

Köyden biraz uzakcadır bu mezarlık. Çevresine de duvar çekilmiştir. Halil oraya yalnız da gider. Anasının mezarının üstünde oturur. Toprağı eliyle düzeltir, orada her bahar çimen biter. Halil bu çimenleri anasının üstüne serilmiş yeşil bir yorgana benzetir.

Babasından bir lokma ekmek yerine şamar yediği za-

man da gelmiştir bu mezarlığa. O yeşil yorganın üstüne oturup seslenmiştir :

— Anay, anay...

Anası ne kımıldamış, ne de oğluna ses vermiştir. Ama Halil yine de anasının sesini duyduğuna inanmış ve orada ağlamıştır.

Anasının o yeşil yorganı yaz, kış değişmez. Çünkü Halil onu sık sık getirdiği su ile ıslayıp çimenleri tazeler.

KOCA MEŞE BİR ULU AĞAÇTIR. Yaşını kimse bilmez. Dikenin torunları bile kalmamıştır. Kimsenin malı da değildir. Gayri kökleri toprağın içine işlemiş, yayıldıkça yayılmıştır. Havalar ne kadar kurak gitse o yine yeşerir, ne solar ne kurur.

Halil küçük sürüsüyle, arık çoban köpeğiyle hep o koca meşenin altına gider. Ağacın içi ufarak bir oda kadar oyuktur. İçinden yukarı bakınca karanlık görünür. Halil oraya kuru otlar yaymıştır. Yağmurlu havalarda içeriye girer. O girdikten başka beş altı koyun da sığar o ağacın oyuğuna. Dışarıda kıyamet kopsa Halil umurlamaz.

Büyükler fırtınalı havalarda ağaçların yıldırım çektiğini söylerler. Altında yarenlik ettikleri öteki ulu ağaçlara da çoğu zaman yıldırım inmiştir. Ama ulu meşeye yıldırım da dokunmaz.

Halil orada iyi barınır. İçeride daima kuru ot ve hasır parçaları vardır. Hava pek soğursa Halil bir köşede, paslı bir tenekenin içinde çalıları yakar. Meşenin içinden yukarıya doğru duman çıkar. Ama içerisi biraz ısınır da.

Yaz boyunca bir iki kez sayılı günlerde fırtına kopar. Bir dolu, ya da yağmur yağar ki, insan dünyayı sel alacak sanır. Yağmur boşanır, gök gürler, şimşek çakar, sağa sola yıldırımlar iner. Böyle havalarda koyun-

lar biribirlerine sokularak yere yatarlar. Çoğu zaman Halil de başına bir hasır parçası çekerek koyunların arasına çöker.

Hep birden öylece kalır, yağmurun, dolunun dinmesini beklerler. Yağmur da, dolu da koca meşenin üst dallarına çarpıp hızlarını yitirirler. Koyunların yünlerinin üstü ıslanır, ama hayvanların içine geçmez bu ıslaklık. Onların postları yağlıdır. Su süzülür, gider.

Eğer bu yağmur bahara rastlar da sürüde küçük kuzu da varsa Halil onları meşenin oyuğuna çeker.

Meşenin üstünde bir iki kuş yuvası vardır. Yırtıcı kuştur bunlar. Ama koyunlara zararları yoktur.

Halil bir iki kez ağacın boru gibi bedeni boyunca oyuğundan aşağıya bu kuşların yavrularının düştüğünü görmüştür. Kuşu gömleğinin içine sokarak ağacın içindeki çentiklere tutunarak doruğa kadar çıkıp yuvayı bulur, yavruyu oraya koyar. Yukarıda kurumuş dalların boşlukları pencere gibi oyuktur.

Bu yavrular büyüyünce sık sık gördükleri Halil'e alışmışlardır. Ondan fenalık gelmeyeceğini bilirler. Koyunlardan da korkmazlar. Palazlandıkları zaman yere inip sürünün yakınlarında dolaşırlar.

Koca meşe Halil'in evi gibi olmuştur. Orada ne kendisini azarlayan vardır, ne de kendisine acıyan. Tepe dallar öylesine sıkdır ki, sırt üstü yatıp yukarı bakınca insan kendini ormanda sanır, hiç hava görünmez. Yazın o harlı sıcağında bütün sürü çimenlerin üstüne yayılır. Sabahtan beri otlayan hayvanlar bir güzel uyku kestirirler. Arık it bir tümseğin üzerine yatar, iki ön ayağının üstüne çenesini uzunlamasına koyar. Ama gözlerini kapatmaz. Açık gözlerle bakar. Kımıldamaz ama biri yarıdan kesik olan kulakları her yana oynayıp ses alır. Köylüler derler ki, bu hayvanın bir kulağını boğuşma sırasında bir kurt yırtmış.

Koca meşe bir yüksekçe yerdedir. Çevreyi alabildiğine görür. Onu da tâ kasabaya giden yolun ilerisin-

den görürler. O yana ilk gelen yolcular köyün daha ne kadar ileride olduğunu sordukları zaman, bilenler :

— Aha, derler. Şu depenin başında koca meşeyi görüyon mu, işte Çermikli onun yanıbaşındadır.

Bir gün, köye bir yabancı gelmiş, ağaların evlerinde birer gece kalmış, doyurulmuş, yatırılmış, sonra Mızdıva'nın da evine gelmişti.

Onlar ocak başında konuşurlarken Halil de Konuşmalara kulak vermiş ve işte babasının şöyle anlattığını duymuştu :

— Ben o çağa yetişmedim. Babam da yetişmedi, emme rahmetli didemden duymuş. Çermik diye kaplıcaya, ılıcaya dirlermiş. Bizim köyün ilerisinde bir koca meşe vardır. Orada bir yatır mezarı da var derler. İşte bu meşeden sonra toprak boğaza doğru iner. İşte o inişte bir kaynak, çevresinde de yapıların yıkıntıları vardır. Bu kaynaktan bir sıcak su çıkar, elini soksan dayanamazsın. Öylesine sıcaktır. Didemin anlattığına bakılırsa burada hamam varmış. Memleketin dört bir yanından hastalar gelirmiş buraya. Kucakta gelenler, koltuk değnekleri ile yürüyenler, derileri tüm yara bere içinde olanlar, bir haftaya kalmaz bir temizlenir, bir dinçleşip dertlerinden kurtulurlarmış ki sorma gitsin.

Halil hayvanları sulamak için oraya kadar giderdi. Ama kaynaktan su içilmez, daha aşağıda, inişte, kayaların arasında su göllenir, bir yandan dolar bir yandan boşalır. Su burada daha rahat içilir. Koyunlar dizlerine kadar suya girer, uzun uzun, doyasıya suyu emerler.

Halil de bazı bazı soyunup bu suya girer, güzel bir yıkanıp arınır. Yorgunluğu da kalmaz.

Eskiden bu su daha gürmüş, çok ileriden, kış avlarında bir dumandır çıkarmış gökyüzüne. Ovaya kadar toprağı yarıp bir boğaz yapmış. Sonradan da nedense kaynak azalmış. Daha ileride, dağın ardında bir

ılıca vardır. Oraya karışmış bu su derler. Hastaların çoğu gayri o yana giderler.

Kahvede bunun konuşması olur. Muhtar içini çeker :

— Biz malımıza sahip çıkmadık, der. Su da bakım ister. Baksaydık, kaynağını temizleseydik, binasını onarsaydık bize de hasta gelir, köye beş on kuruş para kalırdı.

Çermiğin suyu pek içmeye gelmez. İlaç gibi kokar, ama içenlere de ziyanı dokunmaz, tersine midesinde hastalığı olana iyi gelir.

Halil köyden çıkarken çeşmeye yanaşır, ellerini yıkar. Yıkamasa elleri yeşillik ve koyun yünü kokar. Ellerini yıkayınca da iki elini birbirine yanaştırıp çanak gibi yaparak uzun uzun suyu içer.

Onu gören köylüler :

— İç bakalım, derler. İç bakalım. İki su bir ekmek yerini tutar.

Halil buna çok sıkılır, bekler ki su içtiğini kimse görmesin.

Her zaman konu komşunun aklına gelmez. Halil bütün gün aç kalır. Bunu bildiği için yollarda oynayan çocukların yarısını yiyip yere attıkları, sonra da büyüklerin, günahtır, diye yerden alıp avlu duvarlarının taş oyuklarına soktukları ekmek parçalarını alıp torbasına koyar. Bunları ıslayıp yer, köpeğe de verir.

Yazın Halil, bazen yolu değiştirir, köyün bahçelik, bağlık yolundan, iki sıra çitin arasından yürür. Mezarlığı dolanıp ulu meşenin oraya varır.

Ama bu yolu geçerken çitlere sarılmış böğürtlenler vardır. Onların kararmış olanlarından toplayıp yer. Dikenlerin ellerini yırtmasına aldırmaz. Sonra sonbaharda yolun üstüne doğru uzanmış ceviz dallarından cevizler düşer. Bir kaç yerde, yazın olan erikler de vardır. Bunların rüzgârla düşenleri olur. Halil onları toplar.

Halil Güssüm anadan çok dayak yemiştir. Ama işte o çobanlığa başladığı yazın kışında, gayri kar yüzünden sürüyü kıra götüremeyip de evde kaldığı zaman Güssüm yine kapıyı açmış :

— Var, git, demişti.

— Nire varayım Güssüm ana?

— Nire varırsan var. Gözüm görmesin seni.

Ne yapsın Halil? Samanlığa girmişti. Güssüm ana arkasından vardı :

— Sana var git dimedim miydi? diye bağırdı.

Oğlanı savurup dışarı atmak isterken yerdeki samanlardan bir kaydı, yüzünün üstüne yere kapandı.

Halil oturup kaldığı yerden bir eyyam baktı, baktı ki kadının kalkacağı yok. Seslendi :

— Güssüm ana!

Kadın ses etmeyince Halil yanına vardı. Baktı ki samanlar tüm kana bulanmış, korktu, bata gömüle kahveye vardı. Babasına ünledi. Mızdıva çayını yarı bırakıp koşarken sordu :

— Nirde düştü anan?

— Samanlıkta.

— Ne işi vardı samanlıkta?

— Beni evden attı, ben oraya girdim. Kızdı bana. Vurmaya geldi.

Mızdıva samanlıktaki karısını kaldırdı, Halil de su getirdi. Güssüm'ün yüzündeki kanları sildiler. Bir köşeye yığdılar. Kadın gözlerini açınca, dişlerini sıkıp :

— Başıma ne gelirse hep bu oğlanın yüzünden gelir, dedi. Gayri onu komam bu eve ben.

Mızdıva biraz dikeldi :

— Bu öksüz sana nider be Güssüm, nire gitsin ? Sen fur, ben düveyim, ne olacak bunun hali?

— Düşman gibi bakar bana.

— Güssüm, sen ona düşman gibi bakarsın. Halil'in kimsesi yoksa Allah'ı var. Ben hoca Tahir Efendi'den duydum. Senin oğlan tekin değildir. Bak bütün yaz

meşenin kovuğunda yatar. Aç açık koma Mızdıva, korkarım Tanrı başına bir kötülük verir.

Güssüm dişlerini sıkarak :

— Allah'ı varsa o baksın, dedi.

Mızdıva'nın evde pek sesi çıkmazdı. Güssüm'den çekinirdi. Halil'i komşuya saldı. Gelen kadına :

— Sen biyol gal bizde bacım, dedi. Güssüm'ün burnu kanar.

Güssüm ardına yaslanmış beklerdi. Kan anca dinmişti. Mızdıva gidince kadına derdini döktü. Komşu :

— Güssüm, dedi. Sen bilmez misin ki saman iysanın ayağının altından kayar.

Güssüm :

— Yok Emnabla, dedi. Hepsi bu oğlanın kötülüğü yüzünden. O gızdırır beni.

— Bağırtını duydum Güssüm. Bu oğlanın babasının, annesinin evi bura. Nire getsin?

— O gitmezse ben giderim Emnabla.

— Sen bu öksüzle uğraşma be Güssüm. Bi köşede barınsın oncağız da. Ne ziyanı var sağa? Yidiği iki lokmada öz annesinin hakkı var. Mızdıva çulsuz çobanın biri değil miydi? Dikili bir ağacı, başını sokacak bir damı mı vaadı? Hepci Zehrenin bubasından kaldı. Bi elin yağda, bi elin balda. Geyin, kuşan, salın dur. Nene gerek öksüze düşmanlık. Gonşuların hepici seni suçluyor. Oğlanın hakkını yir, bir sokum ekmeği yidirmezler, erkenden aç acına sokağa salarlar dirler.

— Benim evimin işine garışma Emnabla. Sen kendi ayıbına bak.

— İyle mi Güssüm, iyle mi? Var sen de başka gonşu bul da baksın saa.

Emine abla çıkıp gitti.

Mızdıva'nın içine elvermemiş olmalı ki çok durmadı kahvede, kalktı, geldi, baktı ki Güssüm yalnız. Halil de ocağı yakmaya çalışır, sordu :

— Nirde bu gadın, neye savuştu?

— Hep bu oğlanın yüzünden, dedi kadın. Yok aç komuşum, yok irkenden sokağa salmışım, yok burada yetim hakkı varmış. Bana eyice bak Mızdıva, ya bu oğlan gider burdan, ya ben giderim bubama. Başmakçı Köyü şuracıkta.

Mızdıva ateşi yakmaya çalışan oğluna :

— Var git, dedi.

— Nire varayım buba?

— Nire varırsan var?

Halil ıslak ayakkabılarını ocağın yanından alarak ayağına giydi. Kundurasının altı delikti. Karsuyu işlemiş, yırtık yün çorapları tüm ıslanmıştı.

Kalktı oğlan, çıktı kapıdan, samanlığa vardı. Orası pek soğuk değildi. Yalnız havası bozuktu, samanlar kokuyor, insanı aksırtıyordu.

Samanları biraz eşeledi, yattı oraya, bir de boş çuval bulup çekti üstüne. Bir iki titredi, sonra bayağı ısındı.

Ne geçti, ne geçmedi, anasının bubasının çekişmelerini duydu. Güssüm «İlle oğlanı samanlıktan çıkar, varsın gitsin,» diyordu. Hava çok kötüydü, durmadan kar iniyordu. Yerler diz boyu örtülmüştü.

Çok geçmeden samanlık aydınlandı. Güssüm elinde oklava ile içeriye giriyor, Mızdıva onun ardından sesleniyordu :

— Güssüm, etme, yarından tezi yok ben onu köyden çıkarırım, nirde ossa iki koyun güder, yatacak bir samanlık bulur.

— Yok, ille şimdi gidecek. Ben öykemi alamazsam çatlarım.

Gayri Mustafa seyirci kalmıştı. Güssüm oğlanı oklava ile dövecek, öfkesini çıkartacak, içi irahatlayacaktı.

Ama iş böyle olmadı. Güssüm iki adım attı, kendi kanına basar basmaz bir daha kapaklandı, yere serildi.

Halil. ıslak ayakkabılarını ocağın yanından alarak ayağına giydi.

Kadın bağırınca Mustafa koşup onu yerden kaldırmak için zorlanırken o da kayıp kadınla beraber yeniden düşmez mi?

Davrandı, kadını kaldırmaya uğraştı, bir daha kaydı. Dizini yere vurup başladı ovunmaya. Güssüm'ün burnu yeniden kanıyordu.

— Uğursuz oğlan, diye bağırdı. Ben saa göstettiririm. Bekle, hele şu kan bi dinsin.

Ama bütün gün kan dinmedi. Mustafa'nın da dizi ağrıyordu. Halil onlara bakmak zorunda kaldı. Ocağı yaktı, su ısıttı, tarhanayı karıştırıp bir eyi ezdi, sonra karıştıra karıştıra pişirdi. Sofra bezini ocağın yakınına yaydı, üstüne hamur tahtasını koydu, çorbayı kaynar kaynar ortaya getirdi, babasıyla üvey anasına birer kaşıkla birer çukur tabak koydu.

Mustafa uzaktan baktı baktı :

— Sen yimeyecek misin Halil? dedi.

Halil imrenirim diye hoş hoş kokan ve tüten çorbaya bakmıyordu :

— Benim sıcak aş yidiğim mi var buba? dedi.

Mustafa kaşlarını çattı :

— Bi çanak da sen al, dedi. Beni kötü kötü söyletme. Bi de somundan dilim kes, emme öksüz dilimi olmasın.

Halil o kış ilk kez sıcak bir tarhana çorbası içti. Sonra sofrayı topladı, mutfağa varıp kapları yıkadı, Güssüm burnu kanar diye kalkmak, başını sarsmak istemezdi. Örtünüp yatmış, bi gözel uyumuştu.

Mustafa'ya gelince, dededen kalma bastona dayana dayana kahveye varmış, saç sobaya yakın oturmuştu. Tahir Efendi :

— Hayrola Mızdıva, dedi. Düştün mü? Dikkatli olmak vaa, kış bu, kar dediğin kayar, aman dedim.

Mustafa :

— Benim oğlanın yüzünden, dedi. Güssüm onu dövmeye gitti, ardından vardım. Samanda ayağı kayıp

düştü. Ben kaldırayım dedim, ben de düştüm, dizimi vurdum yere.

Tahir Efendi :

— Öksüz oğlanı bir eyi ıslatsaydın, dedi.

Kahvedekiler hep dinliyorlardı. Mustafa :

— Ben el vurmam, dedi. Bi gez kırda yüzüne vurdum, bi hafta elimin ağrısı içime çöktü. Sigarayı bile tutamaz oldum. Bugün de anladım ki bu oğlan essahtan tekin değil. Anası da böyleydi. Müslüman garıydı. Görmezmisiniz bütün kış mezerinin üstü yemyeşildir. Bu mezer ne göçtü, ne bozuldu. İki de bir düşüme girer Zehra, «Nettin Halil'i Mızdıva» diye bağırır bana.

KIŞ AYLARI BOYUNCA Halil çok sıkıldı. Aç kalmamıştı ama gezmeye, açık havaya alışıktı. Sabahları gücü yettiği kadar kar kürüyor, kendisine gösterdikleri köşede örtünüp yatıyordu.

Güssüm iki göz evi derleyip toplar, başını örtüp komşuya gider, orada ocak başında eğlenirdi. Oğlan ısınmasın diye ateş bile yakmazdı. Soğuk çok kötü oluyordu. Halil ellerini hohlar, ısınmaya çalışır, sonra yatardı. Yattığı yerde de ısındığı yoktu, babası gelip ateşi yakıncaya değin.

Mustafa, Hoca Tahir Efendi'nin anlattıklarından korkmuştu. Güssüm de oğlanı dövmeye yürüdüğünde iki kez de düşmüştü. Bunda bir iş olmalıydı. Altında yatır olan o ulu meşenin altında oğlan cinlenmiş olmalıydı. Zati öksüzün şeytanı çok olurmuş.

Gayri o da Halil'i dövmeye davranmıyordu. Günahtan da korktuğu için aç koyamıyordu. Halil'e gelince, o ne babasına, ne de üvey anasına laf ediyordu. Onlar iş buyururlarsa yapıyordu.

Bir iki kez kahveye, babasına varıp Güssüm'ün istediklerini deyivermişti. Bubası kalkıp kahveciden ısmarlananları alıncaya dek o sobanın yanında oturmuş-

tu. Bir oğlanı almışlardı içeriye. Alamanya'dan gelen bir mektubu okutuyorlardı. Bu oğlan Halil'den bir iki yaş daha büyüktü. Elindeki kâğıda bakıyor, birşeyler anlatıyordu.

Halil o zamana kadar ak kâğıtların üstüne sıra sıra çizilen bu küçük küçük kara çizgilerin ne olduğunu pek bilmezdi. Okula giden çocuklara rastlıyordu. Bunların içleri resimli kitapları vardı.

Halil sormuştu bir gün bir oğlana :

— Nedir bu elindeki?

— Alfabe, demişti oğlan.

— Alfabe dediğin ne olur?

— Alfabe ile okuma yazma öğrenilir.

— Sen okuyon mu?

— Okuyom ya.

— Oku, görem.

Oğlan okumaya başlamıştı :

— Dede... Dere... Deve... dadı, darı...

Şaşmıştı Halil. Okumanın ne olduğunu bilmiyordu. Ne anasının okumuşluğu vardı, ne babasının. Evlerinde yazılı kâğıt da bulunmazdı. Bazı bazı hem kahvecilik yapan, hem bakkallık yapan Süleyman'dan tuz, şeker, tütün filan alırdı. Bunları bakkal bazı bazı yazılı kâğıda sarardı. Halil babasının ateşe attığı bu kâğıtlara bakardı.

O oğlanın kahvede mektubu okuduğu gün babasının aldığı çayla zeytinyağının sarıldığı kâğıdı ocağın başında Güssüm'ün attığı yerden almış, yanan bir ucunu üfleyip söndürmüş, iki kat etmiş, kenarlarını düzgünce kesip koynuna sokmuştu. Güssüm bağırdı ona :

— Nitçeen o kâğıdı?

— Okuyacam Güssüm ane!

— Sen kim okumek kim?

— Niye ana?

Gülsüm oğlanın yüzüne baktı. Parlak gözlerinin

içinde ağlar gibi bir bakış vardı. Çocuk gözlerinde öksüz öksüz bakışlar...

Gülsüm belki ilk defa sesini yumuşattı :

— Sen okula varmıyon ki, dedi.

— Ossun Güssüm ana. Ben okuyacem.

— E, iyi gayri, oku da görem.

Halil kâğıda bakarak oğlandan duyduklarını tekrarladı :

— Dede... Dere... Deve...

Gülsüm gülmeye başladı. Sonra Mustafa eve gelince ona söyledi :

— Seninki okuyor Mızdıva...

— Kim benimki Güssüm?

— Kim olacak Halil.

— Nasıl okuyor?

— Dede, dere deyip duru.

Mustafa kaşlarını çattı. O okumanın yararına inanmamıştı. Köyden çıkmayan adam okuyup da nidecek! Tarlada, ormanda, bağda, sığırtmaçlıkta okuma ne işe yarar ki!

Mustafa oğlanın koynuna sakladığı iki kat edilmiş kâğıdı alıp baktı, sonra yumruğunun içinde top edip ateşe attı.

— Sen o ulu meşenin altında dura dura dellendin gayri.

Halil sesini çıkartmadı. Başını eğdi. Ateşin içinde parlayıp giden kâğıdın ışığı onun yüzünü aydınlattı. Güssüm bu çocuk yüzüne iki damla yaşın indiğini, çenesinden beri sarkıp soluk mintanına düştüğünü gördü.

Başını çevirip Mustafa'ya baktı.

— Neye yaktın ki! Oğlan heveslendi işte.

Mustafa ıslak çoraplarını ateşe yakın koydu. Altları kar suyu ile ıslanmış, çamurla kararmış olan bu çoraplardan duman çıkıyordu.

— Neye heveslenmiş, dedi. Adam ossun. Okumakta ne var? Ben okumadım da aç mı galdım?

Belki aklına, Elosman dedikleri, Ali Osman'ın takılmaları geldi. Şimdi ona rastlasaydı: «Mızdıva, öküz geldin öküz dideceen» derdi.

İlk kez bu lafdaki doğruluğu anladı. Ama lafını sürdürmedi. Daha o gün kahvede Cemil öğretmen Halil'i görmüş, sormuştu :

— Senin oğlanı bu güzün okula isterim Mustafa efendi.

Mustafa kızarmıştı :

— Benim yardımcım yok öğretmen. Oğlan bir kaç baş koyun var, onları güder.

— Mustafa efendi, sen yok yoksul değilsin. Fakir komşuların, yoksul hemşerilerin okula yolluyor çocuklarını.

— Ben okumamışım da ne olmuşum?

— Herkes senin gibi zengin hanıma düşmez Mustafa Efendi. Bu oğlana bakmıyorsun, iki koyun peşine salmışsın kıra bayıra. Günahtır.

Tahir Hoca öteden lafa karışmıştı

— Cemil Efendi'nin hakkı var Mızdıva. Ele güne karşı babalığını yap. Bak Halil'in yaşıtları okuyor.

Mustafa cevap bile vermemişti. Ama öfkesi geçince Cemil Öğretmen'in de, Tahir Hoca'nın da haklı olduklarını anlamıştı. Anlamıştı ama o kadar adamın içinde kendisini ayıplamamaları gerekirdi. Neye karışırlardı işine! Evi ayrı, kesesi ayrı.

Eve varınca da Halil'in okumaya yeltenmesine kızmış, kâğıdı atmıştı ateşe. Haksızlık ettiğini söylemeyi yediremiyordu kendisine.

Günler böyle geçti. Güssüm cinli oğlana el kaldırırsa başına bir kaza gelir korkusuyla Halil'e çok kötü davranmıyordu. Havalar biraz tavsayınca evin arkasına bitişik kümeste tavuklar yumurta yapmaya başla-

mıştı. Cemil Öğretmen bekâr bir adamdı. Okulun üstündeki iki odada otururdu yalnız.

Güssüm ona yumurta yollardı. Adam uzun boylu yemek yapmaz, yumurta çalkar, yumurta haşlar, yerdi. Çok çeşitli yemek yemezdi.

Halil o bahar yumurta götürmeye başladı erkenden. Sıcak sıcak götürüyordu günde iki yumurtayı. Cemil Öğretmen alıyor, hemen parasını veriyordu.

Çocuklardan öğrenmişti. Her sabah karşılaşınca :

— Günaydan Öğretmenim, diyordu.

Öğretmen de ona gülüyor :

— Günaydın Halil diyordu. Nasılsın, iyisin ya?

— Sağolun Öğretmenim.

İşte o günlerde öğretmen konuştu Halil'le :

— Kasımda okula gelecek misin?

— Babam bırakmaz Öğretmenim.

— Sen okumak istiyor musun?

— İstiyorum ya, emme benim alfabem yok.

Öğretmen odasından yepyeni bir alfabe çıkardı. Uzattı :

— Al sana alfabe.

Halil kıpkırmızı oldu, elini uzatmadı, başını eğmişti.

— Sağol, dedi. İstemez.

— Neye almıyorsun oğlum.

— Babam ocağa atar, yakar.

Sonra bakkaldan aldığı kâğıdı nasıl alfabe gibi katlayıp kestiğini ve babasının onu nasıl yaktığını anlattı. Sonra da :

— Bileydim onu saklardım, dedi. Koyun güderken okurdum, avşama da koca meşenin kovuğunda saklardım.

Öğretmen Halil'in başını okşadı :

— Babalardan gizli iş yapmak iyi değildir Halil, dedi. Ben babanı kahvede görür, ona söylerim.

Halil'in aklı o resimli ve tertemiz alfabede kalmış-

tı. İki gün geçti aradan. Bir akşam babası yemekten sonra :

— Halil, dedi. Köyde irençber kısmına okumak yaramaz. Tarlada, davar ardında, samanlıkta okumuşsun, okumamışsın sana yararı olmaz. Eh zararı da olmaz. Günün günü var, günün saati var. Bakarsın asker ocağından mektup yazman gerekir. Ben öyle oldumudu. Ona yalvar, buna yalvar, iysanın yüzüne bakarlar da «Esker ocağına düşünceye değin okusaydın ya», dirlerdi.

Ardından kâğıda sarılı alfabeyi çıkartıp uzattı :

— Al bakalım, bunu sana Cemil Öğretmen iletti. Sana vermiş de «Bubam darılır» diye almamışsın. Yarın sabah irken yumurta götürdüğünde Cemil Efendi'ye teşekkür et.

Sonra da kaşlarını çatarak :

— Bana bak Halil, dedi. Okumaya dalıp da koyunları yitirirsen tövbe ossun fena ederim seni.

Ertesi sabah alfabe ile yumurtaları götürmüştü. Cemil Öğretmen onunla selâmlaştı.

— Nasıl, dedi. Baban kızmadı ya?

— Kızmadı öğretmenim.

Cemil Bey Halil'i sınıfa götürdü. Sıralardan birine oturdu. Halil'i yanına aldı. Nerdeyse çocuklar da gelirdi.

Alfabenin ilk sayfasının başından başladı. O okurken bekliyor, Halil'e okuduğunu tekrarlatıyordu. Üç kez böyle ettikten sonra :

— Yarın buraya vardığında alfabeni de getir. Sana bellettiklerimi bir bir okuyacaksın, dedi.

Halil daha giderken söyleniyordu :

— Koş Ali Koş. Bak kuş. Kuşa bak.

Duran bir çocuk, koşan bir çocuk, bir kuş resmi vardı sayfada. Satır satır hep onları yazmışlardı, ama karıştırmışlardı. Bu çocuk Ali olmalıydı.

Halil belki okuma çağında değildi. Daha bir kaç

ay geçmesi gerekti. Ama yağmur yüzü görmemiş, sıcaktan kurumuş, kül kesilmiş bir toprak nasıl suya kavuşunca onu hemen emer, içine çekerse, Halil de okumaya karşı öyle bir susuzluk duyuyordu.

O gün, ulu meşenin altında o sayfayı kaç defa okumuştu. O zamana kadar çocuklar mektup okurken o kâğıtların konuştuğunu sanırdı. Okumanın nasıl bir şey olduğunu bilmezdi.

Ot ve koyun kokan ellerinde kitabın kirleneceğinden korkarak onu tutamıyordu. O akşam uykusunda da okuyordu. Babası bitişik odadan sormuştu :

— Güssüm, kiminle konuşur bu oğlan?

Kadın kulak verip :

— Kim var ki, dedi. Besbelli okuyor.

— Karanlıkta okunur mu?

— Neblem ben!

Bütün ev iki oda ile bir mutfak ve bir de evin dışında ayakyolundan oluşuyordu. Evin ardında da samanlıkla kümes bitişikti.

Mustafa hasıra basa basa kapıya gitti, küçük aralığa çıktı. Yandaki odanın kapısını araladı. Baktı içeriye. İçerisi karanlıktı. Ama gözleri azar azar oğlanın yattığı sediri seçmeye başladı. İçeriye girdi, yakından baktı. Halil sırtının üstüne dönmüş, gözleri kapalı yatıyor, ama söyleniyordu :

— Koş Ali koş. Bak kuş. Koşa koşa bak Ali kuş. Ali kuşa bak. Koşa koşa bak. Ali bak kuş.

Mustafa döndü, yatağına girdi. Oğlanın uykusunda okumasına şaşınıştı. Demek okuma böyle oluyordu.

Halil'e gelince, nasıl sayıklamasın uykusunda? Bütün gün meşenin altında durmadan okumuştu. Sözcükleri ayrı ayrı belliyordu. Kolay mı, öğretmen darılırsa kendisine bir daha öğretmez.

Ertesi gün yumurtaları götürünce öğretmen sordu :

— Halil, neye titriyorsun öyle?

— Korkuyom Öğretmenim.
— Neden korkuyorsun?
— Dersimi iyi belleyemezsem bana kızarsın.
Öğretmen onun başını okşadı :
— Hayır, dedi. Ben kızmam. Öğretmenler kızmaz. Sen çalıştın mı?
— Çalıştım.
— Oku bakayım.
Halil okudu. Öğretmen :
— Şimdi bana bu sayfada kaç tane kuş yazısı varsa göster, dedi.
Halil parmağını satırların üstünde gezdirerek altı tane kuş yazısı gösterdi. Öğretmen :
— Güzel, dedi. Şimdi kaç tane Ali yazısı var, göster bakalım.
Halil Ali yazılarını da gösterdi. Öğretmen, sınıfta bir kâğıt alarak alfabeye kap yaptı
— Kitabını kirletme, dedi. Bu kitabı okuyup bitirdiğin zaman artık okumayı da öğrenmiş olacaksın.
Ona ince bir defterle yarım bir kurşun kalem verdi. Sayfaya ikişer satır Ali, kuş, koş, bak yazdı.
— Halil, dedi. Sen bu satırları benim yazdıklarıma benzeterek dolduracaksın. Çok dikkatli ol. Defterini, kitabını kirletme, kalemini kırma.
Halil uçuyordu artık. Bir yandan da korkuyordu. Ya beceremezse? İşte o gün meşenin altında bir sözü evvelkinden daha güzel yazmaya, öğretmenin yazısına benzetmeye çalışırken elleri titriyordu. Eh, okuyup yazmak bu, kolay mı? Eli de titrer, yüreği de.
Yazmak okumaktan zor geldi Halil'e. Düz çizgi çizemiyordu. Bütün yazılar titrekti.
Ertesi gün öğretmenin çekişeceğini sanıyordu. Ama Cemil Bey :
— İyi, dedi. Gittikçe daha güzel yazacaksın.
Cemil Öğretmen yeniden ders verdi, yazı verdi. Ona sayıları ona kadar saydırdı. Halil parmaklarını say-

dı. Bir elinde beş tane, öteki elinde de beş tane vardı. Sonra ikisini birbirine katınca on ediyordu. Bir elinde beş, bir elinde de beş parmak, ediyor on parmak. Beş, beş daha on eder.

ULU MEŞE ARTIK HALİL'İN okulu olmuştu. Sabah olsa da orada dağlara, taşlara karşı çalışsam diye sabırsızlanıyordu. Gün ağarırken kalkıyor, elini, yüzünü yuduktan sonra öğretmenin yumurtalarını götürüyor, ayak üstü dersini anlatıyor, sonra babasıyla çıkıyor, Güssüm anasının ısmarladıklarını kahveden aldıktan sonra dönüp koyunları topluyor ve kitabını, defterini, kalemini alarak gidiyordu.

Güssüm ana ondan korkmuştu. Bu oğlan bir tekin oğlan değildi. Ulu meşenin yatırı onu korur olmalı ki, geceleri uykusunda sayıklıyordu. Sonra, babası daha bir kaç gün önce onu dövmeye kalkmıştı.

Ne yapmıştı Halil?

Babası komşudan un eleğini istemişti. Halil öyle demişti ama komşu yırtık bir elek yollamıştı. Halil :

— Buba, demişti. Elosman Gil bu bubana çok bile, dedi de bunu verdi.

Ne suçu vardı oğlanın? Ama Mustafa birden kızmış, parlamış eleği oğlanın kafasına fırlatmıştı. Oğlancık sakınıp geri çekilince elek yere vurmuş, oradan zıplayıp tam Mustafa'nın alnına çarpmış, onu yere yıkmıştı.

Mustafa büsbütün kızdı, eleği bir daha oğlana doğru savurdu. Elek yere çarpınca yeniden zıplayıp Mustafa'ya çarptı. Halil fırlayıp kaçmıştı. Bu kez Gülsüm koştu Mustafa'nın üstüne :

— Dellenme adam, dedi. Elekle şaka mı olurmuş? Bilmez misin elek milleti yere çarpınca hoplar. Eliynen vuraydın ya, elin armut mu devşirirdi?

Mustafa soluk soluğa oturmuştu sedire. Gülsüm

onun alnına ekmek bıçağının yanı ile bastırdı. Alnı göz göre göre şişiyordu adamın.

— Halil, su getir bubana, su.

Halil korka korka küpe maşrapayı daldırıp su getirdi. Mustafa bir iki yudum aldı, ellerini kurulayıp sigara paketine uzandı.

Halil odadan çıkınca kadın :

— Beri bak Mızdıva, dedi. Bir eyi kulak vir bağa? Oğlanın suçu yok. Sığır gibi adam kalkmış bu kötü eleği virmiş? Netsin oğlan? Bırak, elek olmaz ossun, kepekli undan da börek olur, hem biliyon mu, bu oğlan karışık, bu oğlan tekin deyil. Cinli bu oğlan. Onu koca meşenin altında yatan kişi koruyor. Ben nasın da kapaklandım samanlıkta?

Gülsüm artık iyice inanmıştı Halil'in cinli olduğuna :

— Töbe di Mızdıva, diyordu. Hem bilmiyon mu Zehre'nin mezerini. Yaz kış yeşil durur, elin mezarı göçer, çukurda kemikleri görünür. Zehre'nin mezarı öylecenem galır.

Sonra Halil'i çağırdı

— Al eleği, dedi. Elosman gile götür. Böyle böyle oldu, bubamın başına hopladı elek, dime. Bubamın selamı var, di. Gapıdan içeri koy eleği, gel.

Halil vardı, geldi. Geldiğinde babasının başını bağlı gördü. Gülsüm ekmek çiğnemiş, Mustafa'nın alnındaki şişe yapıştırmış, eski bir başörtüsünü sargı edip bağlamıştı.

Fasulye vardı o akşam. Mustafa kasabaya varmış, biraz da et almıştı. Çermikli'de et bayramdan bayrama yenirdi. O da kurban bayramında. Kahvede kesilir, konu komşu parasıyla alırdı. Bu işi kahveci iyi görürdü. Bir de hayvanlardan biri sakatlanırsa, kesmek gerekirdi. O zaman gene et yerdi Çermikliler.

Fafulye etliydi. Güssüm kırmızı biber de katmıştı. Sofra bezini dizlerine çektiler. Mustafa tabakla yemek

yemeğe askerlikte alışmıştı. İnsanın ne kadar yediği de belli olurdu hem. Gülsüm koca kaşıkla tabaklara fasulye koydu. Ekmekleri böldü. Şaka olsun diye :

— Bak sana öksüz dilimi kesmedim Halil, dedi. Bir de beni sevmezsin.

Halil :

— Ben öyle dimedim ana, dedi.

Sonra tüten yemeğe bakıp :

— Buba, dedi, sovan alıp geleyim mi, sovan?

— Al da gel, dedi babası.

Halil irice bir sovan aldı mutfaktan. Mustafa onu yumrukla ezdi. Parçalara ayırdı. Bir parça da Halil'e verdi. Soğan kesilirse suyu kaçarmış, yumruklanırsa bayağı sulanıyor, yimesi de bir eyi oluyor ki sorma.

Gülsüm :

— Buyurun, dedi. Soğumasın.

Mustafa «Bismillah» dedi. Gülsüm de dudaklarını kıpırdattı. Halil :

— Bismillahirrahmanirrahim, dedi.

Mustafa ona bakarken kaşığı ağzına götürdü. Bir de soğan aldı ağzına :

— Kim öğretti sana bunu? dedi.

— Cemil Öğretmen, dedi, Halil.

— Orada yemek mi yidin yoksa.

— Yemek yimedim. Alfabeyi açarken «Bismillah» dedim de bana çıkıştı. Öyle dime, böyle di, dedi.

Artık söylemediler. Yemeğe giriştiler. Halil çoktandır böyle kıymalı, kırmızı biberli kuru fasulye yememişti. Tabağını sildi, süpürdü, ekmekle sıyırdı, arkasından :

— Gözel olmuş Güssüm ana, dedi. Eliğe sağlık.

Gülsüm :

— Şeker, bal ossun, dedi.

Hiç böyle dediği yoktu. Mustafa öyle başı sarılı kahveye gitmek istemedi. Cıgarasını yaktı, sedire uzandı. Yemek üstüne bir ağırlık çöküyordu. Halil sofrayı

toplamak için Gülsüm'e yardım etti. Sofra bezini kümesin yanında silkeledi, katlayıp mutfağa bıraktı. Sonra ocağın yanında, hasırın üstüne oturdu, ateşi seyrederken ağırlaştı. Gülsüm :

— Var yat gayri, dedi. Zabahtan irken kalkıceen.

Ne olmuştu bunlara? Çıkışmıyorlardı. Kötü kötü bakmıyorlardı. Böylesi de daha eyiydi ya.

Karanlıkta soyundu, kendisine bakan olmadığı için ayakkabılarını kapının dışına bıraktı. Pantalonunu silkeleyip devşirdi. Soyundu, yorganın altına girdi. Bütün köy erkenden uyurdu.

Çermikli yüz haneden fazla olduğu halde elektriği yoktu. Köylü hep bir olur, isteseler elektrik alırlardı. Aşağıdan, ovadan elektrik hattı geçiyordu. Daha küçük köyler almışlardı. Ama Çermikliler değişikliği hiç sevmezlerdi. Babalar ne bırakmışsa onu sürdürür, kendilerinden bir şey katmazlardı.

Bu nedenle de okuyup yazması olan çok azdı. Öğrenenler artık köyde durmuyor, çalışmaya başka yerlere gidiyorlardı. Köy, kasabaya hiç gideni olmasa kendi yetiştirdiği ürünle yaşardı. Yem yemiş boldu. Kadınlar bez dokurlardı. Boyunlarında dizi dizi altınları, kollarında bilezikleri olanlar çoktu.

Güneş batıp el ayak çekilir ve köy yavaş yavaş kara bir örtünün altına girer gibi, geceye gömülürdü. Yalnız kahvede büyük gaz lambası yanar, camlardan dışarıya ışık vururdu.

Halil yattı ama uyuyamadı. Neden sonra pencerenin ardından pat pat ayak sesleri duydu. Elosman kahveden döner olmalıydı. Perdeyi aralayıp baktı. Kimseyi göremedi.

Sabah olunca yine erken kalkmıştı. Giyindi, yıkandı, yumurtaları alıp gitti. Öğretmenle sınıfta ezberlediği dersleri tekrarladı. Yazıyı gösterdi. Cemil Bey onun omuzunu okşadı :

— Bu yıl seni ikinci sınıfa alacağım. Bakalım, babanı kandırabilirsem.

— Bu yıl seni de ikinci sınıfa alacağım. Bakalım babanı kandırabilirsem.

Halil kıpkırmızı olmuştu. Yutkundu, dili tutuldu. Yalnız içleri yaşlanan gözlerle baktı Cemil Öğretmen'e. Bir şey demesine yer yoktu. Öğretmen onu çok iyi anlıyordu. Bir bakması yeterdi.

O zamana değin köyde babasını insanlardan üstün tanırdı. Okuması yazması yoktu ama babasıydı işte. Babadan daha iyi, daha büyük adam mı olurmuş!

Ama şimdi bu Cemil Öğretmen babasını bastırmıştı. Öğretmenden babasından daha çok korkuyor, ama onu belki babasından çok seviyordu.

Ne olmuştu ki alfabeyi alalı? En çoğu dört ay. Ama gelmişti alfabenin ortalarına. Babası onun okuduğunu istemiyordu, ama ele güne karşı ses de çıkartmıyordu. Elosman'ın bir kızı vardı. Halil'den iki yaş büyük. O okula gidiyordu. Mustafa'yı kızdırmak için kahvede ikide bir kızı çağırtıyor ve alfabesinden okutuyordu.

Mustafa kalır mıydı ondan geri? İşte o da çağırmıştı geçen gün Halil'i. Halil yanakları gül gül kızarıp baştan başlamış, beş sayfa okuyuvermişti bir nefeste.

Köyden bir delikanlı askerden izinli gelmişti.

— Dur hele, demişti. Sen bellemişsin hepsini. Sıradan okuyorsun. Ben sana göstereyim, gösterdiklerimi oku.

Parmağı ile işaret etmiş, Halil de okumuştu :

— Para... Duvar... Kova... Saman... Sığır... Davul...

Asker ne kadar şaşırtmaca verse Halil bir bakışta okuyordu. Sıradan değil, ne gösterilirse onu okuyordu. Öğretmen de vardı kahvede. Gerilerdeydi. Hiç ses etmiyordu.

Asker şaşmıştı bu işe :

— Demek sen okula varmıyon?

— Varmıyom ağam.

— Ya nirde okuyon?

— Koyun güdüyom ben. Öğleyin, sıcak basınca, koca meşenin altında okuyom.

— Kim gösteriyor sana?

— Sizden iyi olmasın Cemil Öğretmen.

Mustafa öteden karışmıştı lafa :

— Benim oğlan okula gitmeden de okur.

Halil'in elinden gelse alfabeyi yutacaktı. Artık okuduklarını ezberinden yazıyordu. Alfabedeki resimleri de defterine baka baka çiziyordu. Bu da Cemil Bey'in dikkatini çekmişti. Bu oğlanda iş vardı.

İki gün daha geçti. Pazar günü Cemil Öğretmen kahvede :

— Mustafa Efendi, dedi. Senin oğlanı bu yıl ikinci sınıfa alacağım.

Mustafa :

— Okula varmadı ki, dedi.

— Olsun, dedi öğretmen. İş öğrenmekte. Burası köy. Biliyorsun ki tarla işleri olunca öğrenciler gelmiyor okula. İki ay geç açıyoruz okulu. İş öğrenmekte.

Sonra benzetmişti :

— Ocakta pişmiş kırmızı kerpiç var ya. Hani tuğla diyoruz. Onu al, iyice döv, ufala, sonra ko güneşte kavrulup yatsın. Sonra üstüne bir maşrapa su dök. Bir solukta içmez mi bu suyu?

— İçer, demişti Mustafa.

— Ey, işte senin Halil de böyle susamış okumaya.

Tahir Hoca :

— Maşallahı var oğlanın, dedi.

Muhtar da öteden :

— Okutmak var bu oğlanı, dedi. İki yıl okula gidip daha onun kadar yazıyı söktüremeyenler çok. Bu öksüzün şeytanı çok. Ben senin yerinde olsam üç beş koyun için eğlemem oğlanı. Allah irazı olsun, işte öğretmen, senden para istemez, masraf istemez. Yolla koyunlarını sığırtmaca. Süt mü istiyon, alır getirirler.

Mustafa bütün kahvedekilerin yüzüne baktığını görünce :

— Hele kasım gelsin, dedi.

Sonra ilâve etti :

— Anası öldüyse hatırı da mı öldü?

Tahir Hoca :

— Allah senden irazı olsun, dedi. İysan çocuksun.

Halil'in bu konuşulanlardan haberi yoktu. Ama ertesi akşam babası, yemekten sonra :

— Beri bak Halil, dedi.

— Buyur baba.

— Cemil Öğretmen der ki, bu yıl okul açıldı mı Halil'i ikinci sınıfa alacağım der. Nasıl varır mısın?

— Varırım buba. Sen koyuverirsen.

Gülsüm sordu :

— Disene gayri benim sütüm olmayacak.

Mustafa kaşlarını çattı :

— Buban seni kedi enciği gibi sabahları süte alıştırmış. Eh biz de yok yoksul değiliz. Bu zamana kadar seni sütsüz gomadık. Üç beş koyun için oğlanı bağlayacak mıyız? Vassın okusun. Yanaşma irken irken ulaştırır senin sütünü. Yoğurt da çalarsın, kasavet çekme.

Daha kasıma, okulların açılmasına yıl var. Ekinler anca sararıyor, nerdeyse harmanlar başlayacak, okul da kapanacak.

Ama Mustafa daha tez davrandı. Koyunları toparlayıp sığırtmaca yolladı. Köy dışında mandırası vardı onun. Altı baş sağılı ineği, koşum öküzleri vardı. Bir sığırtmaçla bir yanaşma barınırdı ağılda, mandırada. Karıları, bebeleri de beraber otururlardı. Nerde bulacakla böyle rahatı?

Koyunlar gitti, Halil çobanlıktan kurtuldu da rahat mı etti? Sabah işleri biter bitmez, evin yanındaki bahçede çalışıyordu. Daha yaşına varmamış bir kuzu kadar hafifti. Bahçe belinin üstüne çıkıyor, ırgalıyor,

ırgalıyor, bel bir türlü toprağa gömülmüyordu. Babası bir iki kez :

— Ülen sen hiç ekmek yemiyon mu? diye çıkıştı.

Eh, şaka etmişti.

— Bel batmıyorsa çapala, dedi. Toprak kıraç, iki yıldır kazılmadı. Otları bir temiz çek, daşını ayır. Çapala. Gün tepeye varmadan bırak işi. Serinlikte yine bulaşırsın çalışmaya.

Zaten bir evlik bahçeydi. Halil bir haftada toprağı aktardı. Yüzünü taradı, daşını neyini çekip dümdüz etti. Sonra kenarlara ay çiçeği ile mısır, bir de evin yüzüne yakın kahkaha diktiler.

Gayri oturup beklemek, bir de her sabah sulamak var. Ortaya dikilen yaz sebzeleri on beş gün içinde toprağın yüzüne çıktı. Bunların içinde karpuzlar da vardı. Kül rengi ve dilim dilim yapraklarıyla kendilerini belli ediyorlardı.

Suyu, gübreyi gören karpuzlar, ikinci ürün için dikilen sakız kabakları ile hıyarlar da boy gösterip tezden sarı sarı çiçek açtılar, nerdeyse yemiş bağlayacaklardı.

Halil nerde gölgelik varsa orada oturup okuyor, alfabeyi bitirmeye çalışıyor, bu arada komşu tavuklarının küçük tarlaya girmesine engel olup kışalıyordu.

Halil bağdan iki de çubuk almıştı. Bunlar köklenmiş, yapraklanmışlardı. Ama güçsüz diye atıyorlardı. Halil onu evin yanına dikti. Her sabah suladı. Mustafa oğluna :

— Suya yazık, diyordu. Böyle sıcak basınca yapraklanmış çubuk tutar mı?

Halil inatçı değildi :

— Tutmadı, çeker atarız Buba, dedi.

Ama, Mustafa hoşlanmıştı bu küçük bahçeden. Karpuz fidanları kol atıp uzamaya başlamış, hıyarlar yemiş bağlamışlardı. Bu arada çubukların körpe yap-

rakları solacağına yenileri çıkıyordu. İki çubuk da bayağı tutmuştu. Gülsüm :

— Bu oğlanın eli vergili olmak var, diyordu. Tutturdu asmayı.

HALİL KOCA MEŞENİN altındaki yaşantısını unutamıyordu. O açık havada, dağ taş ayağının altında, uzakları, çok uzakları gözlemeye, gökyüzünde geniş yuvarlaklar çevirerek uçan karakuşları seyretmeye alışmıştı. Sonra koyunlar, hiç seslenmeden, dürtmeden ardından gelirlerdi. Yerinden biraz kalkacak olsa, serildikleri gölgelikten hemen kalkmaya davranırlardı. Koyunlar onu kendilerinden saydıkları gibi Halil de kendisini koyunlardan ayrı tutmazdı.

Ama onu üzen bir iş daha vardı. Babası memeden ayrılan kuzuları ya mandıraya yollar, ya kasabaya iletip kasaplara sattırırdı. Analar bir türlü yavrularını unutamaz, günlerce melerlerdi.

Koyunlar da anaydı, hem de dertli analardı. Halil onları oyalamaya çalışır, okşar, sever, başlarını kucaklardı. Bu yüzden de elleri hep ot ve yün kokar, koyunların kokusu üstüne başına sinerdi.

Çermikli'den uzakta, o ulu meşenin altında, sanki bir başka dünyada yaşardı. Onun bu dünyasında yalnız uzaklarda görünen dağlar, koyunlar, gökte dolaşan karakuşlar vardı.

Şimdi ihtiyar köpek de işsizdi. O da ne yapacağını bilmiyordu. Kapının önünde yattığı için Mustafa onu bir iki kere tekmelemişti. Böyle tekmelediği bir sabah hayvan topallayarak Halil'in önüne gitmiş, onun yüzüne bakmış :

— Beni kurtar, demeye getirmişti.

Ağzı vardı, dili yoktu. Halil dayanamamış :

— Buba, demişti, buba etme. Günahtır. Kimi kimsesi yok. Garip bu.

Mustafa kızmıştı ama eli varmamış, dili varmamıştı. Başını iki tarafa sallayıp yoluna gitmişti.

Yok yoksul kimselerden değillerdi ki. İhtiyar köpeğin yiyeceğinden ne olurdu ki. Zaten komşular da bırakmıyorlardı. Sofrasını sıyıran, tenceresinden artanı ona getiriyordu.

Şeytan kulağına kurşun, ceviz ağacı veriyor, dut ağaçları, erik ağaçları veriyor, tarla veriyor, bağdaki kütükler veriyor, tavuk yumurta, inek süt veriyor, bir arık iti mi beslemekten kaçınacaklar?

Mustafa eli sıkı bir adamdı. Nedense şu son yılda bu huyunu bırakmıştı. Cuma günleri, öğle namazında Hoca Tahir Efendi :

— Dağılmayın cemaat, diyordu.

Hoca, sıra sıra hasırların üstüne oturan Çermikliler'e öğüt veriyordu. Adam başka hocalara benzemiyordu. Ağız kalabalığı yapmazdı. Namaz surelerini tekrarlardı. Namaza gelenlerin hepsi onun tek tek söylediği sözü bir ağızdan söylerlerdi. Bazı bazı kadınlar da çocuklar da katılırlardı bu derslere. Tahir Hoca namazın nasıl kılınacağını da tarif ederdi. Doğrusu bu işi iyi biliyordu. Öyle komşu köylerdeki yobaz hocalar gibi değildi. Onlar var mı yesinler, var mı uzanıp yatsınlar, iki mırıldanıp üç hasta okuyarak para alsınlar.

Tahir Hoca da okurdu. Çok öfkelenip kan tepesine çıkanlara, korkanlara, yola çıkacaklara okurdu. Okuduğu namaz sureleriydi. Sonra öğüt verir ve adamı ferahlatacak sözler ederdi.

Bir hastalığı olup da okunmaya gelenlere :

— Yoo, derdi. Bu hekim işi. Pazarın arabasıyla varın kasabaya. Hekim ne derse bir eksiksiz yapın. Her işin bir ustası vardır.

İşte bu yüzden Cemil Öğretmen de severdi Tahir Efendi'yi. Kaymakam filan köyü yoklamaya gelirse öğretmen araya girerdi. Sahip çıkardı köylülere. Çermikliler de bu yüzden severlerdi Cemil Öğretmen'i.

Bazen Mustafa :

— Hoca, derdi. Bu akşam bize buyur, mantı yapılıyor, ayran da var.

Hoca nazlanmaz, gelirdi. Sofra bezini dizlerine çeker, rahatça oturur. Besmele ile yemeğe başlar, sonra iki elini açarak :

Allahümme zi nimeti
Eyyamı devleti
Nasibi cenneti
Halil İbrahim bereketi, derdi.

Sofradakiler «Amin» derlerdi.

Halil bu duayı ezberlemişti. Bir gün anasının çaldığı yoğurdu bakraçla Cemil Öğretmen'e götürdü. Öğretmen yemek yiyordu. Halil'i de çağırdı. O yerde değil, masada yemek yiyor, sandalyeye oturuyordu.

Halil Cemil Öğretmenle beraber yemek yemişti. Sonra Tahir Hoca gibi dua etti. Öğretmen gülmeye başladı. Duayı kimden öğrendiğini anlayınca :

— Eh, dedi. Hocalar böyle dua eder. Tahir Efendi iyi insandır. Etliye sütlüye karışmaz, bilmediği işe burnunu sokmaz.

Halil sormuştu o gün

— Öğretmenim, bu dua ile ne denmek isteniyor.

Cemil Öğretmen bir düşünüp :

— Ben Arapçayı pek anlamam, dedi. Ama sanıyorum ki bu duada: Tanrı yiyecek versin, devletimize iyi günler göstersin, bize cennete gitmeyi nasip etsin, sonra da sofranıza Halil İbrahim bereketi versin, diyor.

Halil kıpkırmızı kesilip :

— Halil İbrahim benim adım, dedi.

— Evet, dedi Öğretmen. Senin adın hem de peygamberin adıdır.

— Hani Nemrud'un ateşe attığı peygamberin adı değil mi?

— Evet. İnsanları bir tek Tanrı'ya kulluk etmeye çağırıyordu. Nemrut Urfa kenti yakınlarındaydı. Ora-

da hükümdarlık yapıyordu. Peygamber Nemrud'u da Tanrı'ya tapmaya çağırdı. Ama Nemrud kibirli ve kendini beğenmiş bir insandı. İbrahim Peygamberi yakalattı. Bir de kocaman sapan yaptırdı. Buna mancınık derler. Bu mancınıkla büyük taşları kaleleri yıkmak için kullanırlar. Nemrud bir de koskoca duvar çektirmiş, içine odunları yığmış, üstüne zeytinyağı döktürüp ateşe vermiş. Öyle bir ateş yakmışlar ki sorma. Sonra mancınıkla İbrahim peygamberi bu ateşin içine fırlatmışlar. O koca ateş Allah'ın hikmetiyle güllük gülistanlık olmuş. Kuşlar öter, sular çağlarmış. Nemrud padişah bu durumu görünce Tanrı'nın birliğine ve büyüklüğüne inanmış, o da Müslüman olmuş.

Halil ağzı açık kalmıştı :

— Essah mı bu? dedi.

— Essah, dedi öğretmen. Şimdi Urfa'da, İbrahim Peygamber'in atıldığı yerde bir göl vardır. Bu gölün kıyısına bir cami yapılmıştır. Göle Halilül-Rahman gölü derler. Bu gölde balıklar vardır. Urfalılar bu gölü kutsal sayar.

Bu öğretmen de ne çok şey biliyordu.

— Senin adına gelince, dedi. Halil dost, sevgili anlamına gelir. Peygamberin adı İbrahim'di, bu ad halkın, yani yurttaşların babası demektir. Halil İbrahim, Tanrı'nın sevgili kulu, Tanrı'nın kulu demeye gelir.

İşte o günlerde yine ekin biçme başlamıştı. Mustafa'nın harmanı savrulmuş, buğdaylar ayrılmış, tam üç araba buğday kasabaya yollanmıştı. Sonra yine on iki besli kuzu, dört tane de dana satılmıştı. Bu danalar birer yaşındaydı.

Kışın hayvanları beslemesi güç oluyordu. Zaten ağılda ve mandırada fazla yer yoktu. Mustafa hayvanları artırmazdı. Zaten onlar getirecekleri kadar süt veriyorlardı.

İki de bağ vardı ki üzümleri çok iyi olur, kasaba-

dan gelen manavlar bu üzümleri küfe küfe alırlardı. Patates, soğan, fasulye, nohut gibi yiyecekler de ekiliyordu. Dutlar satıldığı kadar satılır, ayrıca yaygılara serilip kurutulurdu. Bir de cevizler vardı. Bu cevizlerin kabukları yarılmaya başlayınca Mustafa onları sopalatır, çuvallara doldurtur, kabuğundan çıkmışlarını güneşe serer, bir iyice kuruturdu.

Bu topraklar, bu ağaçlar, davarın çoğu Halil'in annesinin babasından kalmıştı. Sonradan artmıştı davar.

Mustafa'nın aklı yeni yeni başına geliyordu. Yeni yeni anlıyordu ki Halil'e anası öldükten sonra iyi bakmamıştı. Gülsüm bakıyor diye ona bırakmış, ama Gülsüm çok zaman oğlanı aç komuştu.

Köyde bir at arabası vardı. Bunu kahveci almıştı. Her gün köyün yetiştirdiklerini kasabaya yollar, kasabadan da ısmarlananları aldırtırdı. E, koskoca köy. Oturanların hepsi de tarla, hayvan sahibi.. Zaten köylü kısmı yetiştirdiği ürünleri yemez, yiyeceği kadarını yer, çoğunu satar kasabaya.

Kışın araba çokluk çalışamaz. Günlerce yollar kapanır. O zaman Çermikliler peynir basar, yağ tuzlar, yollar açılınca bunları satışa hazırlarlar. Yol açıldı mıydı kasabadan kamyonla tüccar gelir, teneke teneke peynirleri, çömlek çömlek yağları alıp gider.

Çermiğin akıp gittiği boğazda göllenen yerlerde bir sazlar olur ki, her yerde bulunmaz benzeri. Bu sazlardan çok güzel hasır dokunur. Çermikliler bu sazları sonbaharda taşır, kış günlerinde evlerdeki tezgâhlarda örüp üst üste yığarlar. Her ev camiye bir iki hasır verir. Bu hasırları Hoca Tahir Efendi her gün kaldırır, altlarını süpürür, sırasında hasırları güneşletir, sonra yine boy boy serer. Evlerin hepsinin altına da hasır sererler.

İşte mahsul satılmaya başladığı bu sıralarda bir akşam Mustafa :

— Halil, dedi. Yarın sen öğretmenin yumurtalarını götürünce başka işe bakma. Seni kasabaya götüreceğim. Kasımda okul açılacak. Allah kısmet ederse sen de ikinci sınıfa gireceksin. Ele güne karşı ayağına bir geyim kundura, iki geyim gömlek, çorap alalım. Eh, bir de urba uydurursak bayramda giyersin.

Halil o gece sevincinden uyumamıştı. Öyle erken kalktı ki, tavuklar daha yumurtlamamışlardı.

Baba oğul o sabah köy alanına gidip arabayı beklediler. Arabada maldan oturacak yer kalmamıştı. Zorla birer köşeye sığıştılar.

Halil o gün ilk defa parayı gördü. Bu renkli, resimli kâğıtlar, bu tekerlek paralar ne oluyordu ki? Kim çıkartmıştı ortaya bunları? Alfabede de para resimleri vardı. Hem maden paralar, hem kâğıt paralar. Ama bunların sahicisini yeni görüyordu Halil.

Çarşı pazar dolaştılar, aldıklarını koca paketler ettiler. Nereye gidiyorlarsa paketleri de götürüyorlardı. Öğleyin bir de aşçı dükkânına girdiler. Mustafa sordu :

— Halil ne yiyeceksin, söyle?

— Kuru fasulye baba.

— Bırak şimdi kuru fasulyeyi. Güssüm gil onu her zaman yapar. Gel birer kebap yiyelim. Eyi olur bu kebablar. Ardından birer çarşı böreği, birer de kadayıf yeriz. Ha, bak, her zaman düşmez bu. Yi yiyebildiğin gadar.

Halil kebaba bayıldı. Böreği de yedi, tatlıya da hiç yüzü yoktu. Yerken konuşuyordu. Babası artık onu adam yerine koyuyordu.

— Buba, demişti. Böyle masada yemek yimek eyi oluyor. Bizde bir masa edelim, üç de iskemle yaparız.

Mustafa :

— Sen bayağı işi uzattın Halil, dedi.

— Yine de sen bilirsin baba.

— Yok hani, iyi dersin. Bu güne bugün biz de

Çermikli'de ağa sayılırız. Kim ne dirse disin. Masayı ağılda yaptırırız. Yanaşmanın elinden çok iş gelir. Dört tane de sandalye alırız kasabadan.

— Biz üç kişiyiz buba.

— Olur da bir konuk gelir. Eyi ki söyledin. Anan hep vırlayıp dururdu. Muhtarın evinde de masada yirlermiş.

Mustafa'nın almadığı kalmadı. Altı tane çatal, on iki tane sofra tabağı, altı tane cam bardak, yeni bir ekmek bıçağı. Güssüm'e renkli tireler, çiçekli bir başörtüsü, altı arşın basma.

Evde Zehra'dan kalma bir dikiş makinesi vardı. Bazı bazı komşular diktikleri bir fistanı getirip makinelerini çekerlerdi. Gülsüm'ün de elinden iş gelir, ama yapmak istemezdi.

O akşam, baba oğul paketleri yüklenip geldiler eve. Karanlık da basmıştı. Mustafa ilk defa aldığı beş numara lambaya gaz koydu, bir güzel yaktı. Ortalık kardıkça lambanın ışığı kuvvetlendi. Artık yalnız ocağın ışığı ile yetinmeyeceklerdi.

Ertesi gün de Mustafa Gülsüm'le konuşuyordu :

— Çoktandır istiyordun. Dışarıya bir masa yaptıralım. Ben dört tane sandalye ısmarladım. Kasabada yokmuş. Dükkâncı getirtecek. Sen gayri ölç, biç, ne lâzımsa di bana. Ürünün ardı alınsın seninle de varalım gasabaya. Benim aklım ermez gadın işine. Ne gerekirse söylersin, alırız. Gözüylen gör, beyen.

— Altın da alır mıyık?

Mustafa başını sallayıp

— Onu da alalım, dedi. Şu karı gısmısı bir aceyip oluyor. Hani altınlarını hep takınsan seni ensenden aşavı çekir, kaldıramazsın. Bileklerine bak. Lira çeyrekleri dizim dizim şakırdayıp dururlar.

Güssüm

— Nideyim, dedi. Garı kısmının malı altındır.

— Eyi ya, eyi ya! E bak Zehre hepsini ardında bıraktı getti.

— Sen de mi gidersin demeğe getiriyon?

— Yok be. Neye öyle dimeğe getireyim. Laf ediyom işte. Yoksul garı takınmazdı heç. Bubasından kalmışıdı.

— Sen de virmedin onları bana.

— Virmedimse daha çoğunu aldım sana, biliyon mu?

— He. Hemi de senin aklın hep o ölen garıda.

— Allah irahmet etsin ona. Eyi avrattı. Malıyla geldi bana. Yoksam ben bir garip ireçberdim. Ben altını saklayıp da nideceğim! Halil'e saklarım, bir gün onu da evereceğiz, aldığımız gıza takarız.

Kahveci harmandan harmana köylülerle hesap görürdü. Aldıklarının parasını harmanda verecek olanlar baştan bir defter alırlardı. Kahveci bu defterin başına ilk borcu yazardı. Beş lira hesap defteri parası.

Sonra ne alınırsa deftere yazar ve son yazdığı yere parmak bastırırdı. Doğru adamdı kahveci. Doğru olduğu için işini yürütüyordu.

Mustafa bu borçlarını kapatırken :

— Beri bak, dedi. Gayri defterle alış veriş etmeyeceğim. Ne alırsam parası ile. Parasız bir kibrit virme.

— Sen bilirsin ağa, dedi kahveci.

İşte Halil ilk defa bu nedenle parayı eline aldı. Güssüm ona ya bir kâğıt para veriyor, ya demir para veriyordu.

— Bir paket çay, bir kilo tuz, bir elli numara beyaz makara, diyordu.

Kahveci bunları bir kâğıda yazıyor, karşısına paralarını da işaret ediyor ve paranın üstünü verirken :

— Düşürmeyesin, diyordu.

Halil kahvecinin yazısını güçlükle okuyordu. Gülsüm de okumak bilmiyordu. Halil okuyor, paraları da veriyordu.

Bir gün alfabesine bakarak paraların resimlerini bulmuştu. Artık sayıları yüze kadar bir bir saymasını, yüzden başlayıp geriye doğru birer birer saymasını da biliyordu.

Köyde kimse kese taşımazdı. Taşıyıp da ne yapacak! Para ile bir şey almazlardı ki. Bakkallık eden kahveciye yapılan borçlar çoğu zaman tereyağı, buğday, patatesle filan ödenirdi. Kahveci satmazdı bu aldıklarını. Evinin bir odasına yığardı. Bir komşunun azığı bittiği zaman gelir, ondan harman vakti ödemek üzere ne gerekirse alırdı.

BABASININ HALİL'E ÖZENMESİ Gülsüm'ü kıskandırmaya başlamıştı. Ne olsa üvey anne idi. Halil çok sevdiği ve baktığı için önce köpeği uzaklaştırdı. Birkaç defa küreğin sapını çıkartarak hayvana kıyasıya vurdu. Hayvanın bağırtısı ta kahveden duyuluyordu. Mustafa'nın da kulağına gitti. Bir gün hemen kahveden kalkıp eve koştu.

Baktı ki Halil yalvarıyor, küreğin sapını almak istiyor, Gülsüm ona da bir iki yapıştırıyor. Oğlan :

— Öldü gayri, öldü. Kalanını bana vur ana, diye ağlıyor.

İhtiyar köpek gayri uzanıp kalmış. Ancak tekme yedikçe sarsılıyor. Kalkmaya çabalıyor, ama yapamıyor.

Mustafa avluya varınca bağırdı

— Güssüm ne oluyor, neye vuruyorsun oğlana?

Güssüm'ün kafası kızmıştı biyol. Küreği kaldırdı:

— Şimdi sene de indiririm bir iki zopa, dedi.

Güzel güzel geçiniyorlardı. Şimdi nereden çıkmıştı bu kötü iş? Mustafa şaşıp kalmıştı. Kalktı oğlana sordu

— Ne yaptın anana, neye vurur sana?

Halil elinin tersiyle yaşlarını silerken

— Ne yapacam, dedi. Durup dururken dellendi. Veriştirdi zabun hayvana. Ona ne zararı vardı ki! Kaç gündür döver, durur. Ana etme, günahtır, dedim. Bana da vurmaya başladı. Aha komşular görüyor.

Bir kaç komşu bağırtıları duymuş, avluya yakın gelmişlerdi. Mustafa ne yapacağını bilmiyordu. Halil pantalonunu yırmış, kaba etlerini gösteriyor, dişlerini sıkıyordu.

— O benim anam değil, anam olsa böyle vurmazdı. Nettim ben ona!

Oğlanın etleri yol yol kızarmıştı.

Mustafa'nın canı sıkıldı. Açık kapıya doğru :

— Güssüm, zorun ne, ne alıp veremiyon, diye bağırdı.

Güssüm içeriden uğradı dışarıya, aradaki oğlanı kakıp yere düşürerek bıraktığı kürek sapına yapıştı, kaldırdı yukarıya. İndirdi ama Mustafa yapışmıştı kürek sapına, bir çekişte aldı karısının elinden. Ne olsa erkekti.

— Sen aklını mı yitirdin, dedi. Bana sopa kaldırıyon öyle mi?

Gülsüm sarsılmış, avluda Halil'in öte beri ektiği küçük bahçeye doğru kaymıştı. Ne yapacağını bilmiyordu. Oğlanın yetiştirdiği çiçekti, kahkahaydı, ne geçerse eline yolmaya başladı. Duvarın üstünden komşular sokulmuş ona bakıyorlardı.

Kahkahalar Halil'in odasının duvarına sarılıp her sabah boru boru, renk renk açıyordu. Komşular bile bayılıyordu bu kahkahalara.

— Halil sana kahve içmeye geleceez, çok şenlikli senin bahçan, diyorlardı.

İki yıldan beri orasını ekiyor, salatalık, taze soğan, nane, maydanoz yetiştiriyordu.

Gülsüm öfkesini biriktirmiş, biriktirmiş, işte böyle birden boşanmıştı. Yumuşak başlı, kavgayı sevmeyen bir insan olan Mustafa, köpeği kaldırıp götürmeye

çalışan oğluna baktı. Hayvanın topalladığını, adım attıkça bağırdığını anladı. Kapıdan içeriye daldı.

Duvarın ardında toplanan komşuların başları sıra sıra eve bakıyordu. Gülsüm kapının önünde :

— Görüyonuz ya, diye bağırdı. Şahitsiniz ya?

Elosman'ın karısı :

— Gördük irezilliğini, dedi. Gördük Allah'ın zabun hayvanını nasıl sopaladığını, gördük öksüz oğlanı nasıl dövdüğünü, ve de gocana nasıl el kaldırdığını.

Gülsüm sopayı Elosman'ın karısına doğru savurup :

— İyi vardım, dedi.

İçeriye daldı. İçeriden Mustafa'nın :

— Ne alıp viremiyon, beni irezil ettin, diye bağırdığı duyuldu.

Daha sonra kapalı kapılar arkasında pat küt sesler, bağırtılar geldi. Ardından Gülsüm'ün başını örtüp, bürgüsünü sırtına geçirip yürüdüğü, gittiği görüldü.

Köyde aile içinde geçimsizlik çokluk görülmezdi. Kadınlar kendi hallerinde, erkekler yumuşak başlıydılar.

Halil okulun üçüncü sınıfını bitirmişti. Oğlan köydeki oğlanlar kadar okuyor, derslerini iyice başarıyor, yazıp çiziyor, ufaktan hesaplar da yapıyordu.

Babası akşamları yemek masasında kahvesini beklerken konuşur, ona hesap yaptırırdı. İki küfe üzüm, küfenin darası dört kilo, safi üzum elli dört. İki küfe ne tutar yirmi beş kuruştan?

Halil kâğıdı kalemi alır başlardı hesaba :

— İki küfe safi üzüm elli dörtten yüz sekiz kilo yapar. Yirmi beş kuruştan yüz sekiz kilomuz iki bin yedi yüz kuruş eder.

— Yaniya yirmi yedi kâğıt.

— He, baba. Yirmi yedi kâğıt. Emme manav kasabada üzümü kaça virir?

Halil, kalemi, kâğıdı eline alıp başlardı hesaba.

— İki kâğıttan aşağı virmiyorlar. Yol parası çok tutarmış.

— Buba, sekiz kiloyu çürüğe çıkar, yüz kilo sağlam üzüm iki liradan yapar iki yüz lira. Otuz kâğıt yola çıkar, yirmi yedi lira da alımı, hepiciği elli yedi lira. Dimek manava yüz kırk üç kâğıt kâr...

— He, oğlum. Bu işler böyledir. Parayı, müşteriye satan kazanır. Uğraşan, malı yetiştiren değil.

Dokuz yaşındaydı artık Halil. Dünyayı daha iyi anlıyordu. Babasının çok sevdiği Gülsüm'ün gitmesine onun da canı sıkılmıştı. Baba oğul o geceyi yalnız geçirdiler. Sessizce yemeklerini yediler. Halil babasını kızdırmamak için birşey sormuyordu.

Adam gece sancılanmış gibi gezindi durdu. Sabahleyin Halil yumurtaları götürüp döndü. Babası kahveye giderken :

— Evi biraz topla, dedi. Yatağı da düzelt. Kapları yıka.

Halil yatakları düzeltti, kapları yıkadı, ortalığı topladı. Sonra samanlığın kapısını açtı. Köpek ileride yatıyordu. Halil'in geldiğini duymuştu ama başını kaldırmadı. Zaten çok yaşlanmıştı. Halil onun kabına biraz süt koydu, ekmek doğradı, önüne bıraktı.

İhtiyar köpek azıcık kuyruğunu kımıldattı, böylece teşekkür ediyordu ama aralık ağzından ıh ıh... diye sesler çıkıyordu.

Halil köpeği bırakıp kahveye koştu. Babası Tahir Hoca ile konuşuyordu. Öğretmen de gelmişti. Lafı kestikleri zaman Halil :

— Buba, dedi. Köpek çok zabunlamış. Süt verdim içmedi.

Mustafa kaşlarını çatarak :

— Ben nideyim! dedi.

— Buba, düne değin iyiydi köpek.

— Ben nideyim, diye tekrarladı babası. Şimdi köpek düşünmüyom.

Öğleye doğru döndüğü zaman Halil'i kapının önünde ağlar buldu. Köpek ölmüş, ölüsü soğumuştu bile. Mustafa :

— Şu duvarın dibine bir çukur eş, dedi. Oraya sürü iti. Gayri ağlama, köpek ölmüş, birşey mi, anan ölmüş senin.

Ayağı ile hayvanı çevirdi, köpek yassılmıştı. Ağzından, burnundan sinekler girip çıkıyordu.

Halil çukuru eşerken ağlıyordu. Kazdı, kürekle toprağı yana koydu. Babası gelip baktı. Biraz da o eşti. Sonra :

— İpinden sürü de getir, dedi.

Köpeği gömdüler. Babası :

— Bir eyi yıka elini, yüzünü, dedi.

Kendisi de yıkandı. Ateşi yakıp fasulyeyi ısıttılar, baba oğul karşılıklı oturup yediler.

Halil üvey anasının yolup, kopardığı küçük bahçede kalan çiçekleri düzeltti. Kahkahaların iplerini tazeleyip kalanlarını sardı, biraz da suladı. O akşam yine yalnızdılar. Bir tarhana çorbası yaptılar, içine yağda kızarttıkları ekmekleri doğradılar, biberli biberli yediler. Üstüne de birer salkım üzüm yediler.

Mustafa yatmadan önce konuştu :

— Anan neye vurdu sana?

— Köpeğe vuruyordu, hayvan kaçtıkça ardından yetişip sopalıyordu. Ben araya girdim, bana da vurdu.

— Köpeği ne diye dövüyordu?

— Ne bilem baba! Kaç gündür bu köpekle uğraşıyordu. Evin arkasına bağlayayım dediysem de «Onu da geberteceğim, seni de» didi bana.

— Senin bi suçun yok mu? Bir eyi düşün.

— Allah seni inandırsın buba, ben birşey etmedim. Zati beni el ulağı gibi kullanıyordu. Halil su getir, Halil kapları yıka, Halil ateşe bak. Ayağımı ayağıma sekdirmiyordu.

Ertesi gün, çok erken bir saatte Gülsüm'ün kar-

deşi Ahmet'le Recep Dayı geldiler. Recep Dayı ihtiyardı. Suvermez Köyün'de oturuyordu. Gülsüm'ün babası olurdu. Reçep dayı selâm bile vermedi. Ahmet'in yüzünden kızgınlığı belli oluyordu. İhtiyar adam :

— Damat, dedi. Senin bu ettiğin nedir? Sana yirmi yaşında kızı dövesin diye mi virdikdi? Bu irezilliğin ne ki?

Mustafa :

— Sıyır pantulu, dedi. O garının vurduğu sopanın yerlerini göster dedeye biyol.

Halil utana sıkıla pantalonunu sıyırdı. Ahmet de, Recep dayı da bakmak istemediler. İhtiyar :

— Ya ne idecekti, dedi. Zehre'den galan bu oğlanı kendi öz oğlu diye bağrına mı basacaktı?

Mustafa kıpkırmızı oldu :

— Halil, dedi. Var kahveye, Hoca Tahir Efendi ile Muhtarı çağır, tez gelsinler.

Recep dayı :

— Benim imamla; muhtarla işim yok, dedi. Sana laf ediyom, kulağını aç, bir eyi dinle.

Halil fırlayıp gitmişti. Mustafa :

— Bana bak bubalık, dedi. Ağnayıp dinlemeden laf dime. Bunca zaman sana oğulluk ettim. Ama sen avrat sözüylen gelip burada beni suçlu çıkarmaya savaşıyorsun. Sen de gulağını aç, bir eyi dinle. Ehmet de dinlesin. Ben gürültüye pabuç bırakmam. İysan dediğin bir kere doğar, bir kere ölür. Ama şanı şerefi ile yaşar. Bir avrada yüz virdin mi işte böyle tepene çıkar da horozlanmaya savaşır.

— Senin suçun yok he mi?

— Varsa var. Bana hesap mı soruyon? Baba oğul evime baskın mı yapmaya geldiniz? O Güssüm olacak garıda hiç din iman galmadı mı? Bunca yıl sürüyü bekleyen, koyunları bekleyen, gapıyı bekleyen iti döve döve öldürdü. Niden, biliyon mu? Halil bu hayvana acı-

yor, besliyordu. Onu dövüp gebertti ki, benim öksüz oğlumun canı yansın.

— Helbettem dedi ihtiyar. Bu evde Zehre'den ne kaldıysa hepsi ortadan kalkacak, benim gızım kuma istemez.

Recep dayı bu lafı ettiği zaman Hoca Tahir Efendi de kapıdan girmiş ve kaşlarını çatarak :

— Bu evde bir öksüz oğlan olduğunu bilmiyor muydu ağa? dedi. Sen değil misin ki «Ben başlık neyi istemem, alsın Güssüm'ü» diyen. Ben kıymadım mı nikâhını?

Recep dayı :

— Bana bak Hoca, dedi. Ben bedava kız verip ezdirmem.

— Vay, dedi Tahir Efendi. Daha ne istiyon. Gızının boynunda tam on iki tane beşibirlik var. Kolunu indirip kaldırdı mı bilezikleri şakırdayıp durur. Alnına sardığı lira çeyrekleri ayrı. Acep gızın altının gölgesini gördü mü? Mızdıva tavuk besler ki Güssüm yumurta sever diye. Halil'e altı tane koyunu güttürdü, besletti ki Güssüm taze süt içsin, diye. Hâlâ da mandıradan her sabah süt gelir.

Muhtar ayakta duruyor, hiç ses etmiyordu. Hoca:

— Bir eyi kulak vir bana, dedi. Güssüm buraya bir soluk anteriyle geldi. Üçünüz de garnınızı doyurmak için el tarlalarında çalışırdınız. Mustafa size yavrulu bir inek virmedi mi? Senin davarın bu inekten üremedi mi? Her harman kaldırışta buğdaydı, samandı, arpaydı, cevizdi, üzümdü diye sana yollamadı mı? Siz hepçiniz Zehre'nin malını yiyonuz. Sonra da bu öksüz oğlanı çok görüyonuz öyle mi? Di bakalım. Bu Ehmet senin ilk karından olmadı mı? Karın ölünce iki defa daha evlenmedin mi? Aldığın karılar Ehmedi aç mı kodular? Ona öksüz dilimi mi doğradılar?

Muhtar :

— Recep Ağa, dedi. Bunca komşu şahit. Zati he-

pimiz biliyoz. Güssüm bu oğlana çok etti. Şimdi onu bubası okutuyor diye bir etmediğini koymamaya başladı. Gözüyü iyi aç, gulağını da vir bana, diyne ne dediğimi. Tarlalar, bağlar, cevizlik, hayvanların çoğu Zehre gilden galmadır. Bunun yarısı Halil'indir. Kimin evinden kimi kovmaya geliyonuz? Aklınızı mı yitirdiniz. Dellenmiş bir avrada uyup buraya dövüşe mi geldiniz? Beri bak İrecep, Çermikliler biribirlerini tutarlar. Burası Suvermez Köyü değildir.

Ahmet kaşlarını çatıp :

— Buba, dedi. Sen benim de başımı beleye sokacaksın.

Tahir Efendi :

— Bana bak, dedi. Sizden gelecek bele arabasıynan gelsin. Biz doğru iysanlarız.

Ahmet :

— Yok Hoca, dedi. Ben onu demiyom. Bi dellenmiş avradın sözüne kanıp buraya getiren bubama çıkışıyom. Bunak ihtiyar, ağnayıp diynemeden beni de aldı getti bu yana. Ben eniştemi bilirim, ne zaman başım sıkılsa beni boş çevirmez.

Recep ağa alnındaki terleri silerken :

— Şincik ne olacak Mızdıva? dedi.

Mustafa yumuşamadı :

— Ben bişey etmedim bubalık, dedi. Bana da el kaldırdı, iti öldürdü, oğlanı dövdü. Bir dimediğini bırakmadı. İlle Halil'i çoban etmeliymişim, mandıraya yollamalıymışım. Bak sen, bu ev Halil'in anasının evidir, ben varır çıkarım emme Halil çıkmaz. Sonra diyiver ona, Halil tekin değildir, cinli bir oğlandır. Daha çok üstüne varmasın.

Ahmet :

— Enişte, dedi. Gel al şu Güssüm'ü başımızdan.

Mustafa :

— Gittiği gibi geldi, ne ala, yoksam ben gelecek avrat bulurum buraya.

MUSTAFA'YA ÇATMAK, GEREKİRSE dövüşmek için gelen baba oğul, suçun Gülsüm'de olduğunu anlamış ve içlerinden «Yumuşak başlı atın tekmesi pek olur» diyerek Suvermez Köyü'ne varır varmaz işin kötü olacağını Gülsüm'e söylemiş olmalılar ki, Gülsüm de zengin kocayı elden kaçıracağını anlayınca durmadan Çermikli yolunu tutmuştu.

Gülsüm geldiği zaman evde yalnız Halil vardı. Oğlan üvey anasından bayağı sakınmış, evden dışarı çıkmıştı. Gülsüm'ün bakışları hiç hayırlı değildi. Halil bahçenin toprağını düzeltirken :

— Eyi, eyi, dedi. Sen düzle de ben harman idem.

Halil cevap vermedi. Artık işe yarar olmuştu. Samanlığı temizliyor, kümesi temizliyor, evin önünü süpürüyor, sırasında bağlara kadar giderek kaç kişinin çalıştığını, eve gerekli olan üzümlerden ne kadar getirileceğini söylüyordu.

Komşular bazı bazı ona takılıyorlardı :

— Halil, gel hele. Sana bir öksüz dilimi kesem.

Halil ağır başlı ve düşünceli bir çocuktu. Köpeğin ölümü onu daha da içine kapanık yapmıştı.

Babası Gülsüm'ü severdi. Ne düşündüyse, eve gelip de karısını dönmüş görünce bayağı sevinip :

— Hoş geldin Güssüm, dedi.

Gülsüm baktı ki adam yumuşamış. Kendini ağırdan aldı :

— Giysilerimi toparlamaya geldim. Bu dama yeni gelin geleymişti.

Mustafa :

— Eee, dedi. Bir ev avratsız galmaz. Ben seni gapının dışına gomadım. Sen vardın gittin. Bana da el galdırdın. Sonracıma gardaşını yolladın ki bana gözdağı virsin. Bana bak Güssüm, bir eyice bak. Ben öyle Ahmed, Mehmed tanımam. Yaş elli, yiğitlik belli.

Gülsüm işi tatlıya bağlamak için :

— Benim seninle zorum yok, dedi. O iti oğlan kapıya alıştırdı. Tüm pireler eve giriyordu.

Mustafa :

— Sende, bende pire vardı, dedi. O itte yoktu. Oğlan onu iki günde bir çeşmeye götürüp yıkıyordu. Senin zorun ille bu oğlanla. Emme kafana koy ki, biz onun anasının malını yiyok.

— Eyi ya, eyi ya, öylossun.

Gülsüm gidicilerden değildi. Ama hep kara kara düşünüyor, öksüz oğlanı ne yandan çarpacağını araştırıyordu.

Bir gün, baba oğul ufak tefek almak için köyün arabasıyla kasabaya gittiler. Dönüşte Gülsüm'ün sağ elini sarılı buldular. Mustafa telaşlandı. Karısına ne olduğunu sordu. Gülsüm :

— Bahçanın daşını ayıklıyayım dedimdi, dedi. Cam varmıştı toprağın içinde, elimi kesti.

Mustafa'nın buna aklı ermedi, çünkü Gülsüm elini toprağa sürmezdi :

— Geçmiş ossun, dedi. Cam kırığı galmadı ya?

— Yok, bir eyice ganattım, yıkadım.

Ertesi sabah Halil erkenden yumurtaları alıp Öğretmen'e götürdü. Dönüşte koşarak mezarlığa gitti. Baktı ki anasının mezarının üstünde yeşil bir yorgan gibi örtülü duran çimenler tüm yolunup sağa sola atılmış. Toprağın üstünde bir de kana bulanmış cam parçası var.

Halil'in gözleri doldu :

— Eli gırılasıca, dedi. Bunun sana ne kötülüğü vardı?

Halil eve dönünce babası karşıladı. Kaşlarını çatmış, yüzü kızarmıştı :

— Nirde galdın be, diye bağırdı. Bilmiyon mu, ananın eli yaralı, işleri kim görecek!

Belki karısını memnun etmek için oğlana hafiften bir de tokat vurdu. Bu tokat Halil'e çok ağır geldi. Canı

iyice sıkkındı. Gözlerinden yaş iniverdi. Mustafa bağırdı :

— Ben senin buban değil miyim, tokatlarım elbettem. İncilerin mi döküldü eşek gadana oğlan.

Sonra aklına geldi. Yetimin sırtını okşamışlar, vay arkam demiş. Halil hiç böyle ağlamaz, yaşlarını içine akıtırdı.

— Ben koca meşenin altına varacam, dedi. Çimen çıkaracam oradan köklü köklü. Anamın mezarının çimenlerini tüm yolup toprağı talan etmişler.

Arkasından da tamamladı :

— Toprağın üstünde bi de cam kırığı var, tüm kanla bulaşmış. Kim ettiyse eli gırılsın.

Mustafa'nın ağzı açık kaldı. Halil bakraçla çapayı alıp gitmişti. Bütün gün görünmedi. Önce mezarın toprağını düzeltip sulamış, sonra koca meşenin altından sert yapraklı çimenlerden köklü köklü çıkartıp getirmiş, mezarın üzerine sıkca koymuştu. Aç acına, akşama değin çalıştı. Çimleri dizip bir eyi suladı.

Eve döndüğü zaman Gülsüm'ün yüzünü ağarmış gördü. Kadının benzinde kan kalmamıştı. Bir köşede oturuyordu. Mustafa :

— Ananı gasabaya ilettim, dedi. Doktora göstertik. Etine tüm toprak işlemiş. Bir eyi tımar etti yarayı. Sardı, sarmaladı, bir hafta açmayacak. Haftaya yine varacağız. He, bir de iğne vurdu. İlaç virdi.

Gülsüm çok korktu. Her gürültüye kulak veriyor, herkesin yüzüne korku ile bakıyordu. Oğlan ona beddua etmişti.

— Kim ettiyse eli kırılsın, demişti.

Bu cinli oğlanın duası tutardı. Hem mezara sataşmak günahtı. Hırsını alamamış, varıp toprağı harman etmişti. Şimdi yaptığından korkuyordu.

Sofraya güçlükle oturdu. Mustafa lambayı yakmış, sofrayı hazırlamış, kasabadan aldığı eti kavurmuş içine patates doğramıştı. Somunu doğrarken Gülsüm

— Oğlana kalınca kes, dedi. Bütün gün bişe yimemişti.

Halil :

— Öksüz dilimi kes buba, dedi. Ben alışığım öksüz dilimine.

Mustafa :

— Sen de uzatma gaari, dedi.

Gülsüm'ün eli başörtüsü ile boynuna asılıydı. Elinden ilaç kokusu geliyordu. Halil topladı sofrayı. Kapları yıkadı. Odasına çekildi.

Ertesi gün Mustafa :

— Çokluk ayrılma evden, dedi. Ananın eli sarılı. Bütün gece uyumadı.

Halil iki odanın da eşyasını sağa, sola çekip hasırları kaldırıp altlarını su ile ıslayıp süpürdü. Sonra hasırları yaydı, eşyasını yerli yerine koydu. Güssüm, güneşte oturuyor, uyukluyordu.

Sonra domatesleri soydu, kabuklarını attı, çekirdeklerini de çıkardı, koca bir tabağa dilim dilim kodu. Üstüne hıyarları doğradı. Biraz sirke kodu, bir de yarım limon sıktı, tuzladı.

Babası yemeğe gelince Halil ekmekleri dildi, patatesi de ısıtıp kodu. Yemeği yedikleri zaman :

— Buba, dedi. Ben mezerliğe varacam. Çimenleri bir sulayayım, tez gelirim.

Babası ses etmedi. Çocuk gidince Gülsüm :

— Bana beddua etti, dedi. Yoksam elim bunca ağrımazdı.

Mustafa :

— Nideyim, dedi. Oğlanın içi yandı. İysan ölülere sataşır mı? Sen temelli azıttın, dellendin. Yoksam gelmezdi başına bu hal. Ne alıp veremiyon? Oğlanın sana bir dediği var mı? Emme irahatlık sana batıyo.

Şehirli kadınlar gibi, elini sıcak sudan soğuk suya sokmayan Gülsüm ayrıca yemek kaplarını kasabadan alınan eldivenlerle yıkardı. Her akşam ellerini yı-

kar, eczaneden aldığı kremi sürer, ellerini ovuştururdu. İş görmediği, baktığı için elleri bi de güzeldi ki.

Mustafa'nın hakkı vardı. Oğlanın evde varlığı ile yokluğu birdi. Sesi soluğu çıkmazdı. Beş altı yaşında çoban etmeye kalkışmışlardı. Aç kalmıştı. Tüm Çermikli onun açlığını bilirdi. Bağlardan yollara dökülen dutlarla, cevizlerle karnını doyurur, duvar kovuklarına kaldırılan ekmekleri ıslayıp yerdi. Sonra su içerdi çeşmeden. Çokça su içerdi. Çünkü «iki su bir ekmek yerini tutar» demişlerdi büyüklerimiz.

Halil, daha altı yaşında, çocukluktan çıkıp büyükler gibi düşünmeye, olgunlaşmaya başlamıştı. Düşüncelerle, acılarla gelişmişti beyni. Bunun için okumayı çabuk kavramıştı. Okulda öğretmen sınıftakilere sorardı :

— Çocuklar, defterlerinizi, kaleminizi savurganlıkla kullanmayınız. Bakınız ben daha iki yıl önce Halil'e yarım bir kurşun kalem verdim, hep onunla yazıyor. Burası köylük yerlerdir. Her aradığınız bulunmaz. Ellerinizi yıkayınız, kurulayınız, sonra kitabınızı, defterinizi açınız.

Çocuklar toza, toprağa çokluk aldırmazlardı. Eğer çamurlanmışsalar, akşam anaları onları kapının önünde soyar, yıkar, öyle alırdı içeriye. Şimdi okulun kapısında duran öğretmen onların ellerine, yüzlerine bakıyor :

— Hasene sen doğru çeşme başına, Mevlut, hadi sen de. Emine, sen gir içeriye kızım. Kapının önündeki tahta bezine sil ayaklarını.

Yazın çocuklar çoğu zaman ayakkabısız gelirlerdi. Ama okulun çeşmesinde yıkarlardı ayaklarını dizlerine kadar.

Öğretmen Cemil Bey sık sık başlarına bakar, yakalarına bakar, çantalarını karıştırırdı.

Beş sınıfa birden bakıyordu Cemil Bey. İki öğretmen daha vardı köyde. Onlara hava yaramamış, git-

mişlerdi. Yerlerine daha başka öğretmen atanmadığı için iki yıldan beri okulda tek başına kalmıştı.

Bir yıl önce on üç yaşında bir kız da okulu bitirmişti. Cemil Bey onu yardımcı olarak okula çağırıyordu. Muhtarın kızıydı bu. En küçüklere o bakar, elinden geldiği kadar Cemil Bey'e yardımcı olurdu.

Halil üçüncü sınıfa başlarken öyle akıllı ve öyle belleyici bir çocuktu ki, yaşları kendisinden büyük olan çocuklara ders gösteriyor, onların aklı ermeyenlerini yetiştirmeye çalışıyordu.

İşte kasım geldi. Bağ bahçe işleri bitti. Satılan satıldı, atılan atıldı. Herkes borcunu, harcını bildi, iş gayri odunu çekip damların üstünü pekiştirmeye kaldı.

Bağbozumu yüzünden Halil bir kaç gün okula gidemedi. Mustafa'nın elinden iyi iş gelirdi. Gençliğinde durmadan ırgatlık yapmıştı. Samanlıkta duran küplere üzümlerin çürüklerini, yaramazlarını bastı. Bunlar çok güzel sirke olurdu.

Bir gün de sabahtan akşama kadar ceviz sopalattılar. Kışlık ceviz ayrıldı, bir küfesi, ağacı olmayanlara dağıtıldı, bir küfesi de satıldı.

Bu işler olurken Gülsüm elini bir çöpe sürmedi. Sağ eli durmadan sancıyor, geceleri uyuyamıyor, işte aradan üç ay geçtiği halde bir türlü yara kapanmıyordu. Kasabaya iki kez daha gitmişti. Hekim :

— Bir hastaneye gidip yardırmalı, diyordu. Mikrop kapmış.

Gülsüm yardırmanın lafını bile ettirmiyordu.

Bir sabah öğretmenin yumurtalarını götürüp dönen Halil :

— Buba, dedi, Güssüm gili Çermiyin oraya götür. Bilirsin, benim ayağımda tüm yaralar vardı. İki kez o ıscak suya sokdumdu, bişey kalmadı.

O gün pazardı. Halil :

— Yarın, devresi gün bakarsın irahmet düşer, gayri kapanır hava, dedi.

Köyde yarası, beresi olan elini, ayağını banyo eder, karnı ağrıyan o sudan içer, hepsi iyi olurlardı. Kaymakam bile denemişti, kasabadan adam yollar, damacanalarla bu şifalı sudan aldırtırdı. Dediklerine göre saç dökülmesine, deri hastalıklarına da eyi gelirmiş.

Halil :

— Buba, dedi. Giderken Zehra gilin mezerine de uğrarız. Gadının evinde oturuyoz, malını yiyoz, bi dua etme yok mu?

Gülsüm Halil'in gönlünü yapmak istiyordu. Kendilerine bunca mal bırakan kadma da bir dua okumak yok muydu? Mezarının çimenlerini dağıtmayı bilmişti. Mustafa'dan önce o davrandı. Halil :

— Emnananın gettiği börekten de alalım, dedi. Bakracı da alalım, ben daşırım.

Halil kalkınca onlar da kalktılar. Sabah daha serindi. Güneşin ışıkları dağın ardından yeni yeni uzanıyordu. Kasım güzel girmişti. Kış geç başlayacak olmalıydı.

Evi kapayıp yola çıktılar. Bağ yolundan dolaşıp koca meşenin önünden geçerken mezarlığa uğradılar. Mustafa okumasını bilmezdi. Hoca Tahir Efendi Halil'in annesinin mezarını yoklamaya gittiğini bildiği için :

— Eli boş gidiyorsun, demişti. Üç ihlasla bir Fatiha okumak gerek.

Sonra Elhamla İhlaş'ı ona okumasını öğretmiş, Halil çok çabuk, bir eksiksiz bellemişti.

Mezarlığa vardılar. Mezarın yanına çöktüler. Halil ellerini açarak üç İhlas, bir Fatiha okudu. Amin dedirtti onlara.

Oğlan yaşlı babasıyla üvey anasına baskın çıkmıştı. Gülsüm ellerini yüzüne örterek ağlamaya başladı. Mustafa ne yapacağını bilmiyordu. Halil :

— Değme buba, dedi. Vassın ağlasın. Hem eyi gelir, hem de anamın gönlü hoş olur.

Mezarlığa vardılar. Mezarın başına çöktüler.

Mustafa :

— Ağla, dedi. Emme elini çokluk gurcalama.

Gülsüm sonunda :

— Zere abla, dedi. Benim gusurum varsa bağışla. Halil bize senden emnettir. Ben bilemedim, dellendim. Bağışla.

Mustafa kalktı. Ulu meşenin yanına vardılar. Karşılarında, uzakta koca dağlar mor mor kümeleniyordu. Yakındaki çayırlar yeşil, gök tüm mavi, rüzgâr tatlı ve sıcak ağırdan başlıyordu.

Çermikten kalan bina yıkıntılarına kadar ağır ağır gittiler. Gülsüm elini dayanabileceği kadar sıcak suya soktu, öylece durdu. Mustafa :

— Yetti gaari, dedi. Bi ziyan virmesin?

— Bi eyime geldi, dedi Gülsüm.

Biraz daha bekledi. Şifalı su elinin etrafından akıp taşların arasına gidiyordu. Sonra elini çekti sudan ağır ağır bayırı çıkıp koca meşenin altına vardılar. Halil meşenin oyuğundan hasır getirdi. Gölgeye serdi. Orada börek yediler, Mustafa :

— Yel sana dokunmasın Güssüm, dedi.

Halil :

— Meşenin bağrına girsin, dedi. Orası yel tutmaz.

Gülsüm korka korka meşenin oyuğuna girdi. Bir hasır parçasının üzerine oturdu, sırtını ağaca dayadı. Sonradan Mustafa seslendi, ses etmedi. Mustafa uzanıp baktı :

— Uyumuş galmış, dedi.

Halil :

— Vassın uyusun Buba, dedi. Hem su eyi geldi, hem de çoktandır yol yürüdüğü yoktu, yorulmuş olmalı besbelli.

Mustafa da içinde bir rahatlık, bir mutluluk duyuyordu.

CEMİL ÖĞRETMEN bir akşam Halil'e :

— Sen Hüsnü Efendi'nin evini biliyor musun? dedi.

— Başmakçılı Hüsnü Efendi mi? Dedi Halil. Hani Hürmüz kızı var?

— Öyle olmalı, dedi öğretmen. Tahir Efendi'ye bu akşam bir yemek vereceklermiş. İlle sen de gel dediler.

Halil :

— Bize yakındır evi, dedi. Babamla iyi görüşür. Ama gelip gittikleri yoktur. Eskiden anama gelirmiş Hürmüz'ün anası.

Çermiğin suyu iyi gelmişti Gülsüm'e. Elini bayağı bayağı kullanıyordu, gayri korkmuyordu da. Ara sıra :

— Halil, diyordu. Ananın çimlerini sula. Bağ bıçağını al da çimlerin uzuncalarını gırpı gırpıvir. Hem düzgün olur, hem de kökleri kuvvetlenir.

Halil'le uğraşmayı bırakmıştı. Gözü korkmuş olmalıydı. Halil eve haber verdikten sonra okula gitti. Cemil Bey tıraş olmuş, boyunbağı bağlamıştı. Okulda yakası açık gezer, soğuk havalarda ceketini giyerdi.

Halil elini, yüzünü yıkamıştı. Saçları biraz uzadığı için cebinde küçük bir tarak bulunduruyor, sık sık saçlarını düzeltiyordu. Yolda giderlerken Tahir Efendiye de rastladılar. Muhtar da arkadan geliyordu. Öğretmen onları bekledi. Zaten Hüsnü Efendi'nin evinin önüne gelmişlerdi. Halil :

— Gayri ben gideyim,. dedi.

Tahir Efendi :

— Nereye, dedi. Neye geldin, şimdi neye durmazsın?

Öğretmen işi anlattı. Zaten kapının önünde konuşuyorlardı. Kapının önü bir bahçe idi. Hürmüz çiçekleri çok severdi. Babası onun bir dediğini iki etmezdi.

Kapı açılmış, Hürmüz iki basamak merdiveni inmişti. Bu on altısına gelmiş, güzel, çekik gözlü bir kızdı. Ona Çermiklide «Anasının kızı» derlerdi. Anası Esma idi. Ona ayrıca «Ceylan gözlü Esma» derlerdi. Çok güzel gözleri vardı.

Kız misafirlere :

— Buyurun efendim, buyurun, diyordu.

Yüzü bir iyice kızarmış, Halil'in omuzuna elini koymuştu. Babası da kapıya çıkmıştı. Halil :

— Hürmüz abla, bana müsaade, dedi. Ben öğretmeni getirdim. Bilmezdi evinizi. Gayri gideyim.

— Babanın haberi var mı? dedi Hürmüz.

— Var, dedi Halil.

— Öyleyse sen de kal. Kasabadan amcamı bekliyorduk, erişemedi. Onun yerine sen otursun, tamam mı?

— Tamam olmasına tamam emme...

— Emmesi yok, sana bir öksüz dilimi keseyim ki, başörtü ettiğimiz tülbent sanırsın.

Gülüştüler, hep birden içeriye girdiler. Hüsnü Efendi'nin hali vakti yerindeydi. Herkes ayakkabısını çıkardı, terlik giydi. Yalnız Halil'e göre terlik yoktu. O çoraplarıyla büyük odaya varmıştı. Bu oda sımsıkı halı döşeliydi. Karşılıklı iki sedir vardı. Bu sedirler de halılarla, halı örtülü yastıklarla döşenmişti.

Ortada kocaman bir bakır mangal, iki pencerenin arasında bir ayna konsol, üzerine iki büyük, ayaklı gaz lambası vardı. Hüsnü Efendi'nin okuyup yazması da yerindeydi. Evinde ayrıca bir dul kadın da çalıştırıyordu. Köyde sağa sola iyilik ederdi.

Hava yeni yeni kararıyordu. Hürmüz kahveleri getirdi. Büyük, gümüş bir tepsinin içine dört fincan koymuştu. Hoca, muhtar, öğretmen ve Hürmüz'ün babası birer fincan aldılar. Kız çıktıktan sonra Tahir Efendi :

— Kerime Hanım, değil mi? diye sordu.

Hüsnü Efendi içini çekerek

— Evet, dedi. Allah bağışlarsa benim kızım, Hürmüz.

Kendisi epeyce okumuş bir adam olduğu halde sordu :

— Hocam, Hürmüz ne anlama gelir?

Hüsnü Efendi belki öğretmenin bilgisini anlamak istiyordu. Tahir Efendi ile anlaşmış olmalılar ki Tahir Efendi :

— Öğretmen Beye, soralım dedi. Ben belki yanlış birşey söylerim.

Öğretmen hemen :

— Bildiğiniz gibi bu Farsça bir söz, dedi. İranlılar her güneş senesinin aylarının ilk gününe hürmüz, derler. Sonra gezegenlerden Müşteri yıldızının adı da Hürmüz'dür.

Hüsnü Efendi :

— Güneş senesi dediğiniz nedir? diye sordu.

Öğretmen :

— Bildiğiniz gibi, dedi. Arap ayları ayın dünya çevresinde dönüşüne bağlıdır. Hemen hemen bir kamerî, yani ay senesi 355 gündür. Güneş senesi ise yine bildiğiniz gibi bugün kullandığımız milâdi senedir, üç yüz altmış beş gün kadar tutar.

Hüsnü Efendi :

— Ben yeni tabirleri bilmiyorum, dedi. Gezegen ne oluyor?

— Gezegen seyyaredir, dedi öğretmen. Dünyanın da içinde bulunduğu güneş yıldızlarına seyyare diyorlar. Müşteri bu seyyarelerin, yani dönen yıldızların en büyüğü ve beşincisidir.

— Bunun başka adı yok mu?

— Ecnebiler Jüpiter, derler. Öz Türkçede adı Erendiz'dir.

Tahir Efendi :

— Sağ ol Cemil Bey, dedi. Vallahi ben bu anlattıklarını bilmiyordum.

Yemeğe buyur ettiler. Halil odalardan birine kurulmuş olan yemek masasına şaştı kaldı. Masaya beş tabak, her tabağın yanına çatal, kaşık, bardak konmuştu. Yaşlı bir köylü kadın başını örtmüş, hizmet ediyordu. Önce birer kepçe çorba dağıttı. Sonra çorbalı tabakları kaldırdı, tabaklara kızarmış etle patates koydu. Bu yemekler çok lezzetliydi. Yemek başlar başlamaz da odalardan birinden bir saz sesi gelmeye başlamıştı. Tahir Efendi :

— Bu Hürmüz Hanım olmalı? dedi.

Hüsnü Efendi :

— Evet, dedi. Kıymetli misafirlerimizi eğlendirmek istiyor.

Muhtar :

— Elleri var olsun, dedi.

Öğretmen :

— Hanımlar arasında saz çalanlar az, dedi. Küçük Hanım, maşallah çok duygulu çalıyor, penası da çok tatlı.

Hüsnü Efendi :

— Pena dediğiniz nedir? dedi.

Öğretmen gülerek :

— Bağışlayın, dedi. Tezene, diyecektim. Ben biraz mandolin çalarım da. Biliyorsunuz ki mandolin bizim millî sazlarımızdan değildir. Vurgulu sazlarda tellere vuran parçaya mızrap denir. Pena daha çok Hıristiyanların kullandığı bir deyim. Türkçe'de, özellikle Anadolu'da mızraba tezene diyorlar. Zannedersem kiraz ağacının kabuğundan olanlar biraz dayanırmış.

Hüsnü Efendi :

— Evet, dedi. Ben de gençliğimde biraz kanun tıngırdattım. Pederle bir aralık kasabada bulunmuştuk. İstanbul'a kadar da uzandık. Ama ne yapalım ki toprak ve hayvanlar, sonra geçim insanı köylere bağlıyor. Dört yıl öncesine kadar çok sık gidiyorduk İstanbul'a.

Hürmüz'ü orada halasına bırakmıştım. Ortayı orada okudu. Benim hanım da az çok kültürlüdür.

Öğretmen :

— Herhalde Hürmüz Hanım biraz köyden şikâyetçi olmalıdır, dedi.

Hüsnü Efendi başını salladı :

— Hayır Cemil Bey. Bize çok bağlıdır. Sonra köyde temiz bir hayat var. Biraz cahil de olsalar buradaki arkadaşlarını sever. Sonra istediği zaman ben alır götürürüm İstanbul'a. Bir kaç ay kalır.

Epeyce bir zaman susup ağır ağır yemek yediler. Etten sonra sebze, sebzeden sonra börek, börekten sonra da hafif bir tatlı gelmişti. Halil yemekte bir kusur işlememek için çok dikkat ediyordu. Öğretmenin yanına oturmuştu. Öğretmen onun yiyişine dikkat ediyor, arasıra kulağına :

— Çatalı üstünden değil, benim gibi kurşunkalem tutar gibi tut, diyordu.

Hoca ile muhtar :

— Kusura bakmayın, biz köylü insanlarız.

Demiş, börekleri ellerine alarak yemişlerdi. Öğretmenin susmasına karşılık ev sahibi :

— Konuşmuyorsunuz Öğretmen Bey? dedi.

Cemil Bey :

— Hürmüz Hanım lütfen bize saz çalıyorlar, dedi. Dinlemek konuşmaktan daha iyi sanıyorum.

Nihayet yemek bitti, saz sesi de kesildi. Lambaları oturma odasına aldılar. Kadın kahveleri getirdi. Ev sahibi sigara dağıttı. Öğretmen :

— Ben kullanmıyorum, dedi. Alışmadım. Ayrıca bir öğretmen çocuklara iyi bir örnek olmalıdır. Biz çocukları eğitirken davranışlarımıza dikkat etmeliyiz. Onlara yapma dediğimiz şeyi biz yaparsak kötü örnek oluruz.

— Sağ olun, dedi Hüsnü Bey.

Biraz daha oturup kalktılar, yemekler için teşek-

kür ettiler. Halil eve geldiği zaman daha babası yatmamıştı. Ocağın başında sigara tüttürüyordu.

— Bari bir işe yaradı mı? diye sordu.

— Nasıl iş? dedi Halil.

— Senin öğretmenle Hüsnü Efendi'nin Hürmüz'ü evlendirecekler diye duydum. Bu ziyafeti de kızı öğretmene, öğretmeni de kıza göstermek için yapmışlar.

— Benim haberim yok buba.

— Yoktur, pek açığa vurmuyorlar. Köylük burası, dedikodu olur.

— Buba, evleri bi güzel ki, sorma. Lambaları gündüz gibi aydınlatıyor. Yemek takımları çok güzel. Tabakları da çiçekli. Her yemek için tabak değiştiriyorlar. Yerler sımsıkı halı döşeli. Hüsnü Efendi'nin bir de kitaplığı var. Hepsinin kalın kapları var. Camlı bir dolapta duruyor. Sonra yemek yediğimiz yerde alçak boylu masaya benzer bir dolap var ki ön tarafı camlı. İçine bardaklar, cam kaplar, fincanlar, doldurmuşlar. Onların evleri de kiremitli, okul gibi.

— Yat gayri, yarın erkence kalkacaksın.

Halil yattı ama uyuyamadı. Hüsnü Efendi'nin evinin zenginliğini gözlerinin önüne getiriyordu. Bir de radyosu vardı ki odanın içinde konuşurlar gibi ses veriyordu. Ama bu radyoyu pek çalmamışlardı. Onların lambaları geceyi gündüz ediyordu.

Sabahleyin öğretmenin yumurtasını götürdü. Eve döndüğünde Gülsüm çay yapmıştı. Halil yemeğini yerken babası :

— Hürmüz ablan öğretmenin yanına çıktı mı? dedi.

— Bizi kapıdan karşıladı, dedi Halil. Muhtarla hocanın ellerini öptü, öğretmenin de elini sıktı. İçeriye girerken beni elimden tuttu.

Gülsüm :

— Ne geymişti Hürmüz? dedi. Şalvar mı vardı ayağında?

— Yok, dedi Halil, fistan vardı arkasında. Başını renkli bir başörtüsü ile örtmüştü. Ayağında da incecik çoraplar vardı.

— Eeeee, şehirli sayılır o. Geçen yaz da varmıştı İstanbul'a da iki ay galdı. Yediğin, içtiğin senin olsun, gördüklerini anlat.

— Konuştukları aklımda kalmadı. Evleri çok güzel, tüm halı döşeli. Sonra soba var evlerinde. İçinde odun yanarmış ocak gibi. Çok da sıcak yaparmış. Bizim köy ocakları insanın yüzünü ısıtırmış, sıcak bacadan çıkar, gidermiş. Muhtar emmi böyle diyordu.

Halil o akşam yemekte :

— Buba, dedi. Hani kasaba için tuğla harmanı yapmışlardı ya?

— Heee, dedi Mustafa.

— İşte o harmandaki tuğlaların hepsi satılmıyor. Her kış yığınla tuğla kalıyor ocak yerinde. Kar altında ufalanıp dağılıyor.

— Ne demeye getireceksin lafı?

— Derim ki ucuz verirler bu artık tuğlaları.

— Alalım da ne idelim?

— Buba, evin yanına iki oda çıkarız, damını da kiremitle döşeriz.

— Kerpiç ev, toprak dam başına mı yıkıldı?

— Buba, bir deprem oluyor, yığınla insan kalıyor kerpiç duvarların, toprak damların altında. Sonra şehirliler köylüler için miskin, uyuşuk diyorlar.

— Bizim yaşantımıza karışmasınlar.

— İyi dersin baba, emme insanlar birbirine yardım etmezlerse olur mu? Biz buğdaydı, arpaydı, cevizdi, üzümdü yetiştirip satıyoruz. Tuz alıyoruz, ayakkabı alıyoruz, urba alıyoruz, ne de olsa birbirimize karışıyoruz. Her yıl dama çıkıp toprağı bastırıyoruz. Gene de kış uzarsa tepemize akıyor. Bir yel esse yatağımıza toprak yağıyor.

— Sen var git kiremitli evin zabısının yanında otur.

Yalnız kaldıkları zaman Gülsüm :

— Mızdıva, dedi. Oğlan fena bişey demedi ki sana. İnsan yaşadığı kadar irahat yaşamalı deel mi? Biz de eyi kötü bir zoba alırız. Ocağa dünyanın kütüğünü atıyoruz, bir gapı açdık mı odanın tüm ısısını baca çekip alıyor. Yok yoksul muyuz? İki beşibirlik bozdursak bu işi görür. İşler hep eyi gitmez. Ne yaparsak o kalır elimizde.

Mustafa birşey demedi. Fakat ertesi gün harman yerine kadar gitmişti. Mevsim geçtiği için tuğlalar olduğu gibi yığılıp kalmıştı. Bunlar karın altında eriyeceklerdi. Orada bir yanaşma kalmıştı. Evlerini onarmak isteyenler para vermeden hayvanlarına tuğla yükleyip gidiyorlardı.

Mustafa bin tuğlayı kaça vereceklerini sorduğu zaman yanaşma :

— Alan gidiyor, dedi. Tuğlacı bıraktı yüz üstü. Benim de işim yok. Gelenlerden beş on kuruş alırım diye bekliyorum. Sen de al, git.

— Elli altmış bin tuğla alsam diyorum.

— Nitceen tuğlayı, yağmurlar başladı bile.

— Benim samanlığım var, şimdi boş. Oraya yığarım. Yazın bir iki oda yapmak istiyorum evin yanına.

— Eyi edersin, ben düzgünlerini yüklerim arabaya. Çekerim senin eve, sen evi bildir bana.

— Bana Çermikli Mızdıva derler.

— He, bilirim, gardaşım İhsan senin mandırada durur. E, sen bildirsene kendini bana. Yarından tezi yok, çekerim tuğlaları senin samanlığa. Emme araba parasını senden alırım. Bana da ne verirsen ver.

Yanaşmanın adı Hasan'dı. Mustafa kesişmediği halde ertesi gün tuğla gelmeye başlamıştı. Halil buna çok sevindi. Mustafa yemekte :

— Ana oğul başıma iş açtınız, diyordu. Soracak oldum, adam başladı tuğlayı taşımaya.

— Eyi olmuş Buba, Tanrı ev yapanla evlenene yardım edermiş.

ARADAN İKİ YIL GEÇMİŞ, yeniden yaz gelmiş ve Halil Çermikli ilkokulunu bitirmişti. Yine iki yıldan beri kiremitli evde oturuyorlardı. Bu evin planını Cemil Öğretmen yapmıştı. Bir gün eve konuk gelmiş, Halil'in ekip biçtiği bahçeyi görmüş

— Mustafa Efendi, demişti. Mademki bir ev yapmaya kalktınız bu kerpiç eve ekliyeceğinize, biraz açıkta ayrı bir ev kurunuz. Yarı kerpiç, yarı tuğla olmaz.

Sonra Mustafa'nın pek de yazıdan çiziden anlamadığını görünce :

— Ev iki katlı olacak, dedi. Üç basamak merdivenle yerden yükselteceğiz. Sağda bir büyük oda olacak. Buna sofa diyelim. Sofanın dibinde yemek yenilecek. Olur da hatırlı misafirler gelir. Şöyle yedi metre derinliğinde bir sofa. Bunun karşısında bir mutfak, bir kiler, bir de hamamla ayakyolu var. Şimdi karşımıza gelen merdivenlerden yukarıya çıkalım. İşte ovaya ve bahçeye karşı iki büyük oda, daha geride bir de küçük oda. Bu odada Halil'i yatırırız. Yine aşağıdaki ayakyolunun üstüne bir ayakyolu daha yaparız. Çatıyı kiremitle kapatacağız. Ama iki büyük odanın önü, boydan boya çini döşeli balkon olacak. Burada ister ceviz kurut, ister pestil, istersen de bulgur.

Halil ağzı açık dinliyordu. Gülsüm de öğretmenin ağzına bakıp kalmıştı. Mustafa biraz mırın kırın etti, ama o da beğeniyordu bu yapılacak evi. Öğretmen evin altına odunluk yapılmasını ve her odanın da soba bacası olmasını istiyordu.

Daha o yılın kasım ayında temel atılmış ve bırakılmıştı. Sonra yaz gelir gelmez usta bir duvarcı geldi.

Mustafa ile tuğla harmanında çalışan Hasan amelelik yaptılar. Tatil boyunca çalışıldı ve bir dahaki kasıma ev de bitti. Kasabada bunun için biraz söz olmuştu.

— Mustafa, varını, yoğunu Hüsnü Efendi'nin evi gibi ev yapmaya yatırıyor. Ak akça kara gün içindir, derler, günün günü, günün de saati var. İysan kısmısının böğründe, ne olur ne olmaz diye birkaç kuruşu bulunmalı.

Bunu kahvede de söylemişlerdi. Mustafa :

— Oğlan böyle istedi, dedi. Anasından kalma on iki beşibirlik vardı. Gülsüm de dört beşibirlik koydu ortaya. On tane beşibirlik bozdurdum. Onu da Reşat altını. Otuzar kaymeden etti üç yüz bin kayme. Sağ olsun öğretmen hesaba vurdu, bu para eve yetiyor. Kum dere boyunda çok, tuğlayı ucuza aldık, bir çimento ile demire mi galdı iş. Bir beşibirlik daha bozdurduruz. Doğraması da çıkar.

Ağıldan iki koç getirtmiş, onları temelde kurban etmiş, bütün köye dağıtmıştı. Gülsüm göz kalacağından korkarak kocasına önce Zehra'nın mezarını yaptırmasını söylemişti.

Evin bitimine doğru bir gün Öğretmen Tahir Hoca ile muhtarı da alarak Hüsnü Efendi'nin evine gitmişti. Bahçede, çiçekler, güller arasında birer kahve içerlerken öğretmen gelişlerinin nedenini açtı :

— Hüsnü Bey, dedi. Siz bu köyün ileri gelenisiniz. Bakınız Suvermez köy daha az evlidir. Başmakçı köy de öyle. Muhtar, Hoca, sonra Mustafa Efendi hemen kabul ettiler. Siz de yardım ederseniz köye elektrik alırız.

Hüsnü Efendi biraz şaşmıştı :

— Yani, ben mi getirteyim bu elektriği? dedi.

— Hayır, dedi öğretmen. Bu işi siz de kabul ediniz. Şimdilik on kişi toplayalım, belediyeye müracaat edelim. Köyün çoğu bize katılacaktır. Buz dolabı, çamaşır makinesi, televizyon, radyo çalıştırmamız, sonra

elektrik ışığına kavuşmamız küçümsenecek bir iş değil.

Hüsnü Efendi :

— Cemil Bey, dedi. Siz ne için uğraşıyorsunuz bu işle. Nihayet bir öğretmensiniz. Yarın bakarsınız bir başka köye veya kasabaya atanırsınız.

Cemil Bey :

— Efendim, dedi. Ben on sekiz yaşımda öğretmen çıktım. Sekiz yıldan beri de köylerde çalışıyorum. Ben çekilip gitmeyince beni bu köyden almazlar. Bakınız iki öğretmenin ikisi de rapor alıp gittiler. Onlar Çermikli'nin kışına dayanamıyorlar. Anadolu'nun birçok köyü böyledir. Kışın yol, iz bulunmaz. Şehirli insan kendisini cezaevinde sanır.

Hüsnü Efendi :

— Siz sıkılmıyor musunuz? diye sordu.

— Ben bu köyü sevdim, dedi öğretmen. Köy de beni sevdi. Bana hiç zorluk çıkartmadılar. İstiyorum ki bir gün çıkar gidersem arkamda iyi bir iz bırakmış olayım.

— Böyle bir niyetiniz var mı? diye sormuştu Hüsnü Bey.

— Hayır demişti öğretmen. En az iki yıl daha buradayım. Yalnızlık çok güç. Annem İstanbul'un dışında bir yerde yaşayamaz. Bakınız gece oluyor, bütün köyün ışıkları sönüyor, insan yapayalnız, okulun üstündeki odada karanlıkları seyretmekten biraz tasalanıyor. Duyduğunuz çok uzaklardan gelen çakal ulumaları veya mandıralardaki köpeklerin sesleridir.

— Evlensenize Cemil Bey!

— Ben mesleğinden başka bir varlığı olmayan bir kimseyim. Daha önce bulunduğum köylerde kızlar için daima bir ağırlık arıyorlardı. Zaten evlenmek niyetinde değilim. Sonra ben nihayet köyleri dolaşarak Türk dili üzerinde çalışan bir insanım. Büsbütün cahil bir köylü kızla evlenemem.

Cemil Beyin bu sözüne karşılık Muhtar :

— Öğretmen, dedi. Bizde başlık davası yoktur. Biz bu işi ortadan kaldırdık. Niyetin varsa sen istiyecek ol. Kim vermez kızını sana. Altı yıldır anladık birbirimizi. Biz zenginden çok, iyi insan ararız, değil mi Hüsnü Efendi?

Hüsnü Efendi :

— Evet, demişti. Şimdi gelelim elektrik işine. Ben evime elektrik alırım. Ayrıca para yardımı da yaparım, siz daha başkalarını da bulun.

İmam, muhtar, öğretmen Hüsnü Bey'in evinden çıkmışlardı. Yapıda boş bir odaya sandalye getirttiler. Elektrik için para verecekleri yazıyorlardı. Muhtar birden :

— Cemil Bey, dedi. Sana Hüsnü Efendi'nin kızını alalım. O dokuzuncu sınıfa kadar okumuştu. Zaten biliyorsun ki yemeğe gittiğimiz zaman kızı sana, seni de kıza göstermek istemiştik.

Öğretmen orada dolaşan Halil'i gösterdi :

— Çoluk çocuğun yanında konuşmak istemem, dedi.

Pencereden dışarıya bakan Halil başını içeri alıp:

— Herkes biliyor öğretmenim, dedi. Hüsnü Efendi de beğeniyormuş seni. Hürmüz ablaya sormuşlar. Anasına: «Babam isterse öğretmenle evlenirim, ama bakalım o beni beğenir mi?» demiş.

İmam Efendi :

— Çocuktan al haberi derler, dedi. İşte bizim bilmediğimizi o biliyor.

Bunlar konuşulduğu sırada Halil dördüncü sınıfı bitirmişti. Yaşı da onu bulmuştu. Öğretmen :

— Halil, dedi. Ya Çermikliler ne diyor bu işe?

Halil :

— Çermikliler çok istiyorlar senin Hürmüz abla ile evlendiğini, dedi. Hem Hürmüz iyi bir evlenme ya-

par, hem de köye yabancı bir öğretmen gelip rahatımızı kaçırmaz, diyorlar.

Öğretmen :

— Bir taşla iki kuş vurmak buna derler, dedi. İmam Efendi bu Hürmüz Hanım kaç yaşında.

Tahir Hoca :

— Tam on altı, demişti. Eh geçkin sayılmaz, köylerde on dört oldu mu kızın yaşı, hemen everirler. Hürmüz biraz çelimsizdir, naziktir emme sen de tarlada çalıştıracak, ekin biçtirecek değilsin.

— Tahir Efendi, ben yaşı bu kadar küçük bir kızla evlenemem.

Muhtar :

— Boooo, dedi. Adam sultan gibi kızını sana verecek olmuş, kalkıp el etek öpeceğine, istemem diyorsun?

Cemil Bey :

— Yanlış anlamayınız, dedi. Hürmüz Hanım ipek gibi bir kızdır. Sonra çok duygulu ve incedir. Bu yaşta evlenmekle onun yaşantısı kararır. Dokuza kadar okumuş, şurda iki yıl kalmış. İki yıl sonra okuldan çıkacaktır.

Köylü kafası ne olacak? Öğretmenin sözleri tersinden anlaşılmış. Arası iki gün geçmeden, yoldan geçen Halil'e seslenen Hüsnü Efendi öğretmeni alıp getirmesini söylemiş.

Öğretmen işçilerle birlikte çalışıyordu. Üstündeki tozları silkerek çocukla beraber Hüsnü Bey'in bahçesine gitti. İçeride bekliyorlardı, ama işçi elbisesiyle girmek istemeyince Hüsnü Efendi bahçeye geldi. Öğretmenin selamını bile almadı, iki sandalyeyi bir gölgeliğe koyarak oturdu. Öğretmene de oturmasını işaret edip, sinirli sinirli :

— Bana bakın, dedi. Ben inci gibi kızımı, sultanlar gibi yetiştireceğim de sen onu beğenmiyeceksin, öyle mi Öğretmen Efendi?

Cemil Bey şaşırmıştı. Bu sırada da Hürmüz küçük

bir tepside bir tek fincan kahve ile basamakları inip babasına kahveyi verdi ve öğretmenin yüzüne bile bakmadan gitmeye davrandı. O zaman Cemil Bey :

— Rica ederim Hürmüz Hanım, dedi. Bir dakika kalınız. Babanıza söyleyeceğim bir söz var. Benden işitmenizi isterim.

Sonra cevap beklemeden :

— Hüsnü Bey, dedi. Kızınız çok iyi büyütülmüş, çok zarif, çok zeki ve duygulu bir hanım. Benimle evlendirmeyi kabul etmeniz benim için en büyük bir kazançtır. Bunun için size hemen teşekkür ederim. Fakat benim bir tek koşulum var. Hürmüz Hanım en az on sekiz yaşına gelsin. Ben kendisini ümitle bekleyeceğim. Bu arada İstanbul'da iki yıl kalır, liseyi bitirir. Böylece öğretmen olmak hakkını da kazanır. Başı dara gelirse öğretmenlik de yapar. Bu iki yıl onu olgunlaştıracaktır. Bu yaşta evlilik hayatı onu yıpratır. Bu arada ben bu köyde kalacağım. Ama siz ve Hürmüz Hanım sözleşmeyi kabul etmezseniz, bu yıl artık Çermikli'de kalmayacağım. Ben giderim, dedikodu da benimle gider.

Öğretmen bunu demiş ve Halil'e de işaret ederek, baba kızı başı ile selamladıktan sonra çıkıp gitmişti.

Köyde öğretmenle evlenmek isteyen kız az değildi. Ama kimse de ortaya çıkıp «Beni al» diyemezdi.

Halil hemen o akşam öğretmene bir mektup getirdi. Bu mektubu Hüsnü Bey vermişti. Öğretmen hemen mektubu açtı ve okudu ;

«Cemil Bey, köyden ayrılmayınız. Ben okulunu tamamlaması için Hürmüz'ü İstanbul'a, halasının yanına götüreceğim. Tatil aylarında Çermikli'ye alırız. Teyzeniz Esma'nın, Hürmüz'ün selamı var. Gözlerinizden öperim.»

İşte böylece Hürmüz'le Öğretmen Cemil arasında bir sözleşme olmuştu. Bir daha köyden kimse bu konuyu açmadı. Hüsnü Bey evini kapattı, karısı, kızı ile İstanbul yolunu tuttu.

İşte olaylar böyle gelişmiş, nihayet aradan o iki yıl geçmiş, bir gün İstanbul'dan bir haber gelmişti.

Hürmüz liseyi bitirmişti. Geliyordu.

Geçen yıl da gelmişti.

Halil'in okumasına gelince, bu işler arasında bir gün öğretmen Mustafa'ya geldi.. Ev, artık konukları ağırlayacak gibi olmuştu. Aşağıdaki konuk odası döşenmiş, yemek yenecek yere güzel bir masa, camlı dolaplar ve bu dolaplara kap kacak, bardak, çanak, çatal, kaşık ve bıçak gibi yemekte kullanılan şeyler konmuştu.

Yatak odaları da düzeltilmişti. Halil'in odasında küçük bir divan, bir çalışma masası, bir elbise dolabı ve kitap rafları vardı. İstediği zaman elektrik düğmesini çevirdin mi geceler gündüz oluveriyordu.

Öğretmen onu da çağırdı. Konuk odasında konuşmaya başladı :

— Mustafa efendi, biliyorsun ki bu ay içinde ben evleniyorum. Hüsnü Efendi ile kararlaştırdık. Annem buraya gelemiyor. Ben Hürmüz'le İstanbul'a gideceğim. Orada iki, üç ay kalıp döneceğiz. Tabii okulu öğretmensiz bırakamam. Bundan yararlanıp Halil'i de götürmeyi düşünüyorum. İstanbul'da okur, anneme de can yoldaşı olur.

Mustafa okumamış, okumanın gereğine inanmamış bir köylü idi. Köyde, tarlada, sığırtmaçlıkta, ekinde okumanın yararı ne idi? Biraz sıkıldı :

— Ev dediniz yaptırdık, elektrik dediniz aldık, oğlanı okula alalım dediniz, aldınız, gayri bırakın da ölümlü dünyada Halil benim gözümün önünde kalsın. Benim oğlanı gözümün önünden ayırmaya rızam yok.

Öğretmen :

— Oğluna karşı sevgin olsa bile onun okumasına engel olamazsın. Halbuki sen onu daha altı yaşına gelmeden koyunların peşine sürdün. Bir üvey ana eline bıraktın, ne yediğini, ne içtiğini düşünmedin. Paran

var, pulun var, Halil şimdi mi kıymetli oldu? Çermikliler'den bir çoğu kızlarını bile büyük şehirlerdeki akrabasının yanına yollayıp okutuyorlar. Oğlunu ele güne karşı cahil bırakmamalısın. İşte benim diyeceğim bu kadar. İster yolla, ister yollama.

Öğretmen küskün gibi çıkıp gitmişti. Mustafa oturup kalan oğluna :

— Duydun mu didiğini? dedi. Seni anasının yanına götüreceymiş. Orada okuyacaamışsın. İşe bak biyol.

Halil on bir yaşındaydı. Yaşıtlarından daha akıllıydı :

— Kötü mü etti buba? dedi. Elin oğulları okusun ben irençber mi kalayım?

Mustafa şaşırdı, birden kızdı :

— Gitmek istiyon he mi? Dedi.

— İstiyom ya, dedi Halil. Elin evlatları gider de ben kalır mıyım?

— Bubanı heç sevmez misin?

— Okumakla sevmenin ilişiği var mı? Elin adamı biricik kızını yolluyor. Ben burada kalıp nidecem, ahır küreyecem, bahçe çapalıyacam değil mi?

— Benim seni okutacak param yok?

— Ben şehirde sırtımılan yük daşırım, çıraklık iderim yine de okurum.

— Ben sopayı alıp yanına bir varırsam okumanın ne olduğunu anlarsın?

— Beni dövmeye senin elin alışık. Kuzu kızartma yediğiniz zaman yakına vardım diye ağzıma şamarı vuran başkası değil. Elin babasının içine elvermedi, birer lokma koparıp oğullarının ağzına tıktılar, onlar da baba.

Mustafa sarsıldı, dişlerini sıkarak :

— Bubaların vurduğu yerde gül biter, dedi.

Halil :

— Senin bubalığın dayakla, dedi. Anam sağ olsaydı ben böyle olmazdım.

— Paramız dola mı galmış oğlan? Bu ev neyle yapıldı, neyle döşendi?

— Neyle olacak, anamın altınlarıyla. Güssüm anadan aldığın altınların yerine anamın altınlarını virdin.

Halil sırtını çevirip konuk odasından çıktı. Mustafa yüzlenmeye hiç gelemezdi, yerinden fırlayıp :

— Buraya gel kahbenin incüğü! diye bağırdı.

Öfkeyle iki adım atmasıyla ayağının altındaki yol keçesi, sofaya döşeli muşambanın üstünden kaydı. Sırt üstü yere devrildi.

Gülsüm konuşulanları duymuştu. Kapının yakının da dinliyordu. Mustafa'nın düştüğünü anlayınca içeriye koştu. Mustafa bir dirseğinin üzerine doğrulmuştu. Karşısında ayna vardı. Aynanın kenarına Zehra'nın resmi sıkışmıştı. Bu küçük resim soluk ve yıpranmıştı. Fakat şimdi büyüyor, Zehra'nın yüzü sağlığındaki kadar irilip Mustafa'ya bakıyordu garip garip.

NECMİYE HANIMA «Hanım anne,» diyordu. İstanbul'da kaldıkları kadar Hürmüz kocasının annesine böyle demişti.

Bu, şişman, yaşlı, tek başına yaşayan bir kadındı. Apartman dairesi pek küçüktü. Yalnız iki odası, bir küçük salonu, bir de holü vardı. Öğretmen onu hemen en yakın bir ortaokula yazdırmıştı. Bir iki defa beraber çıktılar ve :

— İşte, dedi. Sen bu okula gidip geleceksin, yolları iyi aklında tut.

Halil yakınlarındaki dükkânlardan alış veriş de etmeye başladı. Eve gerekli olanları alıp getiriyordu. Sayılı günler çabuk geçer derler. Okullar açıldı. Cemil Bey birkaç gün sonra :

— Biz de gidelim anne, dedi. Zaten okul kasımda açılıyor, nisan sonunda kapanıyor.

Necmiye Hanım Hürmüz'ü pek sevmişti. Hürmüz

İstanbul'da, halasının yanında kalıp okuduğu sırada bir iki defa Necmiye Hanım'a gelmişti. Hürmüz'ün bir şehirli kızdan farkı varsa o da çok çekingen ve dürüst olmasıydı. Açık saçık gezmeyi sevmiyordu. Birçok arkadaşı olduğu halde onlarla birlikte gezmelere gitmemişti.

Bir sabah, karı koca İstanbul'dan ayrıldılar. Halil yaşlı kadınla yalnız kaldı. Önce ağlayacak gibi oldu, yadırgadı, ama aklına üvey anası, babası geldi. Hele son günlerdeki çekişmeleri hiç aklından çıkmıyordu. Necmiye Hanım onun durgunluğunu görünce sormuştu :

— Halil, sen de Öğretmenle beraber köye dönmek mi istiyordun?

— Yok, dedi Halil. Köyde ne var ki! Bir anamın mezarı, bir de koca meşe.

— Bunlar ne demek oluyor?

— Anamın mezarı silinip kaybolmasın diye duvar yaptırdık. Ama parası yine anamın altınlarından verildi. Ben onun üstüne hep çim diktim. Yaz, kış yeşil durur. Sanırsın ki anam yeşil bir yorgan örtünmüş, uyuyup kalmış. Köyden ayrıldığım için bana küsmüş müdür Hanımanne?

— Hayır Halil, bak sen onu hatırlıyorsun. Bu ona yeter. Ara sıra okursun.

— Ben okumasını bilirim Hanımanne, Hoca Tahir Efendi bana öğrettiydi. Ananın yanına varıyorsun, boş gitme. Üç İhlas, bir Fatiha oku, dediydi. Sonra bana bir bir belletti. Mezarın yanına vardıkça okurdum. Şaşardı köylüler bana.

— Köyde okuyan yok mu?

— Yaşlılarda azdır. Ne yapsınlar okumayı? Bir mektup gelirse çocuklara okuturlar. Bizde buradaki gibi gazete, kitap yoktur. Köyden çokluk çıkmazlar. Alıcılar gelir köye, konuk odasında kalırlar. Herkes malını satar, alır gider.

— Şehir size uzak mı?

— Üç saat çeker arabayla. Köyün arabası vardır. Sütü, peyniri, tereyağını alır gider, köylülerin ısmarladıklarını getirir.

— Koca meşe dediğin nedir?

— Ulu bir ağaç Hanımanne. Çok yaşlı bir ağaç. İçinin özü, tahtası erimiş, bir yan kabukları kalmış. Ama yine de hep yeşerir. Koca ağaçlar, genç ağaçlar fırtınadan devrilir ona birşey olmaz. Ağacın içi oyulmuştur. Ben oraya girer, yağmurun, fırtınanın geçmesini beklerdim. Benden gayri dört beş koyun da sığardı. Benim evimdi orası.

Garip şeyler anlatıyordu bu çocuk. Hem onun anlatmasında bir mahzunluk, bir içlilik vardı. Gözleri doluyor, bir tarafa dalıyor, gözbebeklerinin içinden sanki köy manzaraları geçiyordu.

Köylü olduğu halde boğazsızdı. Necmiye Hanım düşe kalka ona kahvaltı hazırlar, Halil :

— Sen beni düşünme Hanımanne, derdi. Ben açlığa idmanlıyım. Bütün gün bir şey yimediğim olmuştur. Varırdım çeşmeye, avucumu açardım, içerdim suyu, içerdim suyu, içimin yangını geçerdi.

— Neden seni aç bırakıyorlardı Halil?

— Üvey ana vardı başımda Hanımanne. Beni düşman bilirdi. Ben bubamın ilk karısından kalmıştım. Zati evde ne varsa hep benim anamdan kalmıştı. Annemin bubası varlıklıymış. Babam bir kötü rençbermiş, ama dedem yumuşak başlı diye kızını vermiş ona. Eh sağlığında babam da dedemin sözünden çıkmamış.

Halil köyü ve kendi hayatını parça parça anlatıyor, sonra kendisi de bazı şeyleri öğrenmek istiyordu :

— Hanımanne, senin kocan ne iş yapardı?

— Benim kocam Paşa idi, nur içinde yatsın.

— Paşa ne oluyor Hanımanne? Bizde paşa çoktur.

— Sizde paşa nasıl çok oluyor?

— Oğlanlara paşa adını koyarlar.

— Anladım ama benim kocam öyle paşalardan değildi.

— Mustafa Kemal Paşa gibi miydi?

— Evet, çok iyi söyledin Halil.

— Büyük adammış senin kocan.

Necmiye Hanım ilk günlerde Halil'i iyi bir kontroldan geçirmiş, bitlenmekten korkmuş, sonra çocuğun davranışlarında, alışkanlıklarında bir kusur bulamamıştı.

Halil bir kız evlat gibi hamarttı. Biraz fazlaca yatmış olsa bile :

— Bağışla Hanımanne, derdi. Uyuyup kalmışım.

Hemen elini, yüzünü güzelce yıkar, giyinir, sokağa çıkmaya hazır olurdu :

— Sen bana diyiver, ne alınacak? Bir koşu alır gelirim.

Necmiye Hanım :

— Sen kahvaltı edinceye kadar ben alınacakları düşünürüm. Kendine çay koy, ekmek, tereyağ, recel orada, sana bir yumurta pişireyim mi?

— Biz yumurta yemeğe alışık değiliz Hanımanne. Biz yumurtayı satarız. Eh, Gülsüm ana yerdi. Ona mandıradan süt gelirdi. Her sabah süt içerdi o. Beni o yüzden çoban ettiler. Koyunları kırlarda yayardım. Çok severdim koyunları.

Bir gün, okuldan dönüşte Necmiye Hanım kahvaltı hazırlamaya kalkınca :

— Dolanıp durma ana, demişti. Bir öksüz dilimi benim neyime yetmez.

Necmiye Hanım şaşmıştı :

— Öksüz dilimi ne demek?

— Üvey analar kocalarının önceki karısından olan oğula somundan öyle ince bir dilim ekmek keserlermiş ki, bir yandan bak, öte yanını gör.

— Anladım Halil, ben başka birşey sanmıştım. Demek sana üvey anan öyle bir ekmek dilimi keserdi.

— Onu da virmezdi Hanımanne. Ona kalsa ben acımdan ölürdüm. Sonra sonra benden korktu. Komşular çok ayıplarlardı. Eh, ben de koca meşenin altında çok oturduğum için beni cinli sanmaya başlamışlardı.

— O ne demek?

— Köylerde tek kalmış bir ulu ağaç varsa köylüler onun altında bir yatır olduğunu sanırlar. Bunu öğretmene sordum. «Halil,» dedi. «Ağaç bir memleketin malıdır, zenginliğidir. Ağaç olmayan kırlara irahmet düşmez. Ağaç toprağın sularla, rüzgârlarla toz olup uçmasını önler. Kökleri toprağa sahip çıkar. Bunu bilen akıllılar, cahil köylüye ağaç kesme demekle onları ağaçları odun etmekten kurtaramazlar. Altında bir yatır var, derler. O zaman köylü korkar, ağaca nacak vurmaz», demişti.

— Doğru söylemiş. Demek sen cinlisin?

— Ben kim, cin kim Hanımanne! Beni dövmesinler, aç komasınlar diye Hoca Tahir Efendi çıkarmıştı bu lafı.

— Aferin ona.

Necmiye Hanım çocuğun bazı sözleri değişik söylemesine dikkat ediyor ve ona nasıl söylemesi gerektiğini anlatıyordu. Halil :

— Bilirim Hanımanne, diyordu. Bizim türkçemizde r harfi ile başlayan söz yokmuş. Onun için köylerde böyle sözlere Rahmet, Rıza, Rahat diyemezler. İrahmet, İrıza, İrahat derler. Dilim alışmış. Cemil Bey köylerdeki bu konuşma çeşitlerini topluyordu. Bizde çoğu kez akşam değil, akşem, çalışacağım yerine çalışceem, kaymakam yerine kaymekem derler. Öğretmen konuşmalarla çok ilgilenirdi. Ben şimdi kitapta yazılı olduğu gibi konuşmaya çalışıyorum. Ama ara sıra dilim kaçıyor.

Halil her şeye çok çabuk alışıyor ve çabucak uyuyor ve bu yeni alışkanlıkları beğeniyordu. Hamarat ol-

duğu için sofra kurmada, sofra toplamada Necmiye Hanım'a yardım ediyor, bulaşığı da onun istediği gibi yıkıyordu. Önce bu köylü çocuğa nasıl bakacağını düşünüp tasalanan Necmiye Hanım sonradan bu çocuğun kendisine büyük yardımcı ve can yoldaşı olduğunu görmüştü.

Halil sabahları buzdolabına, ofise bakar, nenin eksik olduğunu bildirir, sonra yemekten kalkınca Necmiye Hanım'ın kahvesini de pişirir, ayağına götürürdü.

Gelen gidenler, komşular çocuğun bu çalışmasını görüyor ve Necmiye Hanım'la işaretleşiyor, gülümsüyor ve bir aralık soruyorlardı

— Bari okuyor mu?

Necmiye Hanım :

— Keşke bizim çocuklarımız Halil kadar okumaya düşkün olsalardı, diyordu. Gelir gelmez odasına kapanıyor, yapılacak bir iş yoksa derse oturuyor, televizyon bile seyretmiyor.

Halil ortanın ilk sınıfını sıkıntısız geçirdi. Cemil Bey Hürmüz'le birlikte geldiği zaman o da karnesini almış ve orta ikiye geçmişti. Öğretmen beşinci sınıfın imtihanları yüzünden biraz geç kalmıştı. Gelirken tereyağı, tarhana getirmişlerdi.

Anası üveydi ama babasını olsun sorması gerekirdi. Fakat Halil onu da sormuyordu. Öğretmen bunu hatırlattığı zaman :

— Ben bir öksüz oğlanım, dedi. Babam babalığını bilse bana iki satır mektup yazdırırdı. Bilirim ki beni aramak aklına bile gelmez. Ben yazsam para istemeye getirdiğimi sanır. Sığırdı, koyundu, tarlaydı, evdi, bağdı, anam az mal mı bıraktı? Varsın yisin yeni karısıyla. Benim boğazım Hanımannem'e ağır gelirse manav çıraklığı, kapı uşaklığı yaparım, gene de kapısını çalmam.

Halil'in çok canı yanmıştı. İçini çekiyordu :

— Ne yüzle arayacağım, ne yüzle onlar beni ara-

Necmiye Hanım'ın kahvesini de pişirir, ayağına götürürdü.

yacak. Kaç kez, yabanın kışında beni evden kovdular. Tüm köy acırdı halime.

Halil köyden, babasından söz ederken çok üzülüyordu. Necmiye Hanım :

— Bırak artık bu konuyu, dedi. Burada işte olup gidiyoruz. Zaman çabuk geçer, iş güç sahibi olursun, kimseye boyun eğmezsin. Senin bana çok yardımın var. Yediğin bir öksüz diliminin lâfı mı olur?

Böylece Halil Çermikli Köyü'nden büsbütün kopuyor ve İstanbul'a, öğretmenin annesinin yanına yerleşiyordu.

Bir yıl daha geçti. Halil ortanın sonuna geldi. Yaşı on dörde varıyor, boylanıyor, iriliyor, sesi kalınlaşıyordu.

Her yıl annesini yoklamaya gelen öğretmen gizlice anlatıyordu :

— Hürmüz öğretmen oldu. İlk iki sınıfa o bakıyor. Köylüler de bundan çok memnun. Hüsnü Efendi bize evini açtı, ama biz kendi yağımızla kendimiz kavrulmak istiyoruz. Haftada bir gece onlara, yemeğe gidiyoruz. Bizi el üstünde tutuyorlar. Mustafa'ya gelince...

Öğretmen kaşlarını çatıyordu.

— Bir insan karısının emrine ancak bu kadar girebilir. Kadın istiyor ki ev satılsın, bağ, bahçe, tarla, davar satılsın, parası ile başka köyde başka mal alınsın. Böylece Halil'in malının üstüne yatacaklar. Mustafa evini satacak oldu. Muhtarla hoca bana haber verdiler. Hoca'ya : «Yetim malını bu arsızlara yedirecek misiniz?» diye sordum. Kaymakam ziyarete gelmişti. İşi ona da açtık. Mustafa'yı çağırttı. Halil okullarını bitirip gelinceye kadar hiçbir mal satamayacağını, yiyip içmekle kalacağını anlattı ve Tahir Efendi ile Muhtarı sorumlu yaptı.

Halil on dört yaşında ortayı bitirip biraz daha uzaktaki liseye yazıldı. Artık onun odasındaki rafta ansiklopediler, başvurulacak kitaplar, tarihler vardı. Bu

dördüncü yılda İstanbul onu inceltmiş, yakışıklı, çok temiz giyinen ve nazik bir genç yapmıştı.

Gezmesi, tozması yoktu. Necmiye Hanım'la haftada bir apartman dairesinden çıkıyordu. Üç ayda bir aylık almaya, bazen de çarşı pazar dolaşmaya çıkarlardı.

Epeyce yaşlanmış olan Necmiye Hanım yalnız kalamıyor ve Halil'in gelmesini dört gözle bekliyordu. Hali olmadığı zaman Halil :

— Sen camın önünde otur, caddeyi seyret. Bir işe bakma. Ben okuldan dönüşte her işi yaparım, diyordu.

İki yıl daha sonra İstanbul'a gelen Cemil Bey'le Hürmüz'ün iki yaşında bir de oğulları vardı. Cemil Bey :

— Halil, dedi. Bir daha yıla liseyi bitireceksin. Ne olmak istiyorsun? Köye dönüp çiftle çubukla mı uğraşacaksın, yoksa bir mesleğe mi gireceksin.

Halil hiç düşünmeden :

— Öğretmen olacağım, dedi. Köy öğretmeni olacağım. Siz nasıl benim gibi yok yoksul çocukları okutup yararlı bir insan yapıyorsanız, ben de bu yolu tutacağım.

— Yüksek tahsil yaparsan seni köylerde bırakmazlar.

— Ben liseden sonra ilkokul öğretmeni olacağım.

— Pekala Halil, seni tebrik ederim.

İşte Halil böylece on yedi yaşında liseyi bitiriyor ve öğretmen okuluna giriyordu. İnce, yakışıklı, şık ve nazik bir genç erkekti.

Halil artık tıraş oluyordu. Aynaya bakıyor, kendi kendisine :

— Çermikli'de kalsaydım ne olacaktı? diyordu. Bu üvey ana, bu kafasız baba başımdayken ya ağıla salacaklardı beni, ya da rençber olacaktım. Tabanlarım çarığın içinde genişleyip yassılıp nasır bağlayacak, toprak ellerimi yol yol çatlatacak, günün harından, ya da

kışın ayazından yüzüm buruşacak, kavrulacaktı. Sonunda yine de bir hiç, bir rençber...

Ama şimdi, öğretmen okulunda, yaşlı başlı hocalardan ders alıyor, insan yapısını, insan huylarını ve karakterini öğreniyordu. Küçük yaştaki çocuklara sokulmanın, kendisini cahil köylüye sevdirmenin yollarını öğreniyordu. Bazen kendi görüşlerini açıklıyor, şehirde oturan, okumuş, yazmış adamların çocuklarını okutmanın kolay olduğunu, ama okumanın yararına inanmamış köylünün elinden oğlunu, kızını okula almanın güçlüğünü anlatıyordu.

— Benim babam, diyordu, köyde bir defa askerlik için çıkmış, asker ocağında da kendisi gibi cahil gençlerin arasında kalıp dünyayı tanımamış bir insandı. Her gün köyün arabası kasabaya gittiği halde o istediklerini başkalarına ısmarlar, kendisi köyden ayrılmazdı. Kendi canına düşkün bir insandı. Mal mülk anamın olduğu halde onun ömrünü kısaltacak davranışlardı bulundu. Hastalığına inanmadı. Kadın yüzüstü kalma yüzünden öldü. Sonradan öyle bir kadın aldı ki boynuna altın takmaktan başka bir şey düşünmez. Baba dediğim adam anamdan kalma mallarla bir ağa kadar zengin olduğu halde, kış günlerinde, kar suyu ve çamurla kararmış, kirlenmiş yün çoraplarını ocağın içinde kurutur, ovuşturarak kurumuş çamurlarını döker, öyle giyerdi. Okumamış adamın, memleket görmemiş adamın yüreği de katı oluyor. Babam beni kaç kez kolumdan tutup, açık kapıdan karlara savurdu.

Halil köylüleri, bazı cahil erkekleri incelerken kendi derdini de döküyor, çektiklerinin acısı bir türlü içinden çıkmıyordu.

Öğretmen okulunun ilk yılını bitirdiği, tatile çıktığı sırada Çermikli'den bir haber geldi. Babası Mustafa ölmüştü. Gülsüm bütün malların üstüne yatmak istiyordu. Fakat köy bırakmadı. Bir kaç gün içinde ne varsa satıldı, Halil hem anasından kalan malın yarısı-

na hem de babasının hissesinin yarısına kondu, ve hepsini satıp köyden ayrıldı.

OKULUN BAHÇESİNDE erik çiçekleri uçuyordu. Dışarıda tatlı ve ılık bir bahar havası vardı. Doğaya, insanlara, ağaçlara, bütün canlılara taze bir yaşama gücü gelmişti. Okulun bahçesindeki çeşmeden akan su hâlâ buz gibi soğuktu. Ama yıkanan küçük eller dışarıda çabucak ısınıyordu.

Sınıfın açık penceresinden görünen köy evlerinden buzağıların sesi geliyordu. Çoban inekleri alıp gitmişti. Buzağılar sabah sabah emzirilmiş, sonra ahırlara kapatılmıştı. Bu yepyeni, minimini inekler çok arsız oluyor, tutanların ellerinden kurtuldu mu analarının memelerine atılıyor, süt sağan engel oluncaya kadar, buzağı yapacağını yapıyor ve süt kabını da deviriyordu.

Çok uzaklardan, çayırdan yukarılara doğru tırmanan koyun sürülerinin çıngırak sesleri geliyordu.

Ekinler kabarmış, bütün ağaçlar yapraklanmış, güller tomurcuk vermiş, bazı evlerin bahçelerinde leylaklar açmıştı.

Öğretmen bir zaman çocukları kendi hallerine bıraktıktan sonra elini masaya vurdu ve :

— Çocuklar, dedi. İşte size Halil adındaki köylü çocuğun öyküsünü anlattım. Bilgisiz bir baba, üvey ana elinde kalmış olan Halil'in okumaya karşı çok büyük yeteneği ve sevgisi vardı. Düşününüz bakayım, o okumamış olsaydı ne olacaktı?

Çocuklardan biri :

— Rençber olur, kalırdı, dedi.

— Rençberlik kötü bir iş değildir, dedi öğretmen. Fakat bir insan rençber olunca ancak kendi canını kurtarır, boğazına bakabilir. Başkalarının işlerinde çalışır, varsa eşini ve bir çocuğunu doyurur. Ama işte o

sadece bir rençberdir. Tarlalarda, yapılarda, kazı işlerinde çalışacaktır. Bütün yaşantısı böyle geçecektir. Halil, Cemil Öğretmen'e rastlamasaydı, anasından çok mal kaldığı halde o köyde yaşayacak ve dünyayı, insanları tanımayacak, yararlı bir insan olamayacaktı.

Bir kız öğrenci :

— Halil, öğretmen oldu mu? diye sordu.

Öğretmen içini çekti :

— Evet, kızım. Bu saf ve temiz yürekli köy çocuğu canla başla çalıştı. Büyük şehirlerin insanları aldatıcı rahatlığına, ışığına, rengine ve eğlencelerine kapılmadı. O köyleri özlüyordu. Orada yaşayan küçük küçük köylüleri istiyordu. Çünkü kendisi de onlardan biriydi.

Oğlanlardan biri :

— Hangi vilâyete gitti bu Halil Öğretmen? dedi.

Genç öğretmen gülümseyerek :

— Sizin vilâyetinize, sizin kentinize, sizin köyünüze ve sizin ilkokulunza geldi çocuklar, dedi. Biliyorsunuz ki benim adım İbrahim'dir. Halil benim annemin babasının adı imiş. Onun adı unutulmasın diye beni hep Halil diye çağırırlardı. Ben hikâyeyi anlattığım sürece adımı sizlerden sakladım. Kısa kısa sizlere anlattığım bu Halil'in öyküsü işte burada bitti.

Sizler de Halil gibi okumayı seviniz. Sizler de daha zengin, daha renkli, daha ışıklı bir yaşantıya kavuşmak için bütün yeteneğinizle çalışınız.

Sarı saçlı bir kız :

— Öğretmenim, dedi. Sizin öğretmeniniz ne oldu?

— Bilmiyorum, dedi Halil Öğretmen. Bir aralık dağ köylerine gitmişti. Oradan, arasıra mektup yazardı bana. Sonradan haber almadım ondan. Ben de askerliğimi köylerde yaptım. Yaşanması çok güç, yolsuz, susuz, fakir köylerde. Oralara ne otobüs giderdi ne de kamyon ve araba. Ancak katır sırtında gidilirdi. Kış bastırınca yol iz silinir, karıncalar gibi yazın ne topla-

nırsa onunla yetinilir, karlar eritilerek su yapılırdı. Sakın köyünüzü küçük ve fakir görmeyiniz.

Öğretmen pencereyi gösterdi :

— Bakınız, bahar geldi, erik çiçekleri uçuyor, kırlarda yemyeşil bir bitki örtüsü var. Sabahleyin kuşların sesleriyle uyanıyoruz. Okulun çeşmesi durmadan akıyor, havuzumuzun içinde berrak bir su var. Bu suyun fazlası yol boyunca akarak kavak fidanlarını besliyor. Ekin tarlalarda diz boyu fışkırmıştır. Bir iki hafta sonra tatile gireceğiz. Bana yardımcı olan iki öğretmen memleketlerine gidecek, sevdiklerine kavuşacaklar. Ama benim kimim kimsem yok.

Öğretmen içini çekti :

— Ama Türkiye'deyim. Türkiye benim memleketim, sizler hep yurttaşlarım, benim öğrencilerimsiniz. Sizlerin arasında, bu köyde ben kendimi yalnız bulmuyorum. On üç yıl okudum. Bu okuma sırasında bende bir öğretmenin tertemiz anısı kaldı, bir de onun bana ilk defa verdiği yarım bir kurşun kalem. Bakınız, ben bu kalemi açmaya kıyamazdım, bu kalemle on üç yıl yazdım.

Halil Öğretmen, elinde küçücük kalmış olan kurşun kalemini seyreden çocuklara gülerek :

— Bu kalemle başladım yazmaya, dedi. Bundan sonra da bu kalemle yazacağım çocuklar. Haydi, şimdi dersimize bakalım.

— SON —

Çocuk Romanları

KEMALETTİN TUĞCU

**KEMALETTİN TUĞCU'nun eserleri,
Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye
Dairesi tarafından okullara tavsiye edilmiştir.**
(TEBLİĞLER DERGİSİ, 11.7.1977 NO: 1942)

1 – Karanlıkta Bir Çocuk
2 – Evlâtlık
3 – İstanbul Sokakları
4 – Küçük Besleme
5 – Annesizler
6 – Ormandaki İhtiyar
7 – Küçük Sanatçı
8 – Mahallenin Sevgilisi
9 – Bekçibaba
10 – Kız Arkadaşım
11 – Babamın Günahı
12 – Gecekondu Kızı
13 – Kimsesizler
14 – İhtiyar Öğretmen
15 – Kapı Yoldaşları
16 – Deniz Çocuğu
17 – Küçük Göçmen
18 – Üvey Anne
19 – Küskün Çocuklar
20 – Köydeki Evimiz
21 – İhtiyar Dilenci
22 – Oyuncakçı Dede
23 – Dağların Delisi
24 – Dedemin Evi
25 – Ömer'in Rüyası
26 – Koruköy'ün Yetimi
27 – Garip Kuşun Yuvası
28 – Çıkmaz Sokak
29 – Yurt Özlemi
30 – Sütçü Kız
31 – Güngörmüşler
32 – Küçük Balıkçı
33 – Köy Doktoru
34 – Garip Emine
35 – Tekinsiz Ada
36 – Güzin Hala
37 – Gurbet Acıları
38 – Bir Çocuğun Öyküsü
39 – Soylu Çocuk
40 – Öksüz Dilimi

BASILDIĞI YER : TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ - ANKARA - 1980

Kemalettin Tuğcu

ÖKSÜZ DİLİMİ

40

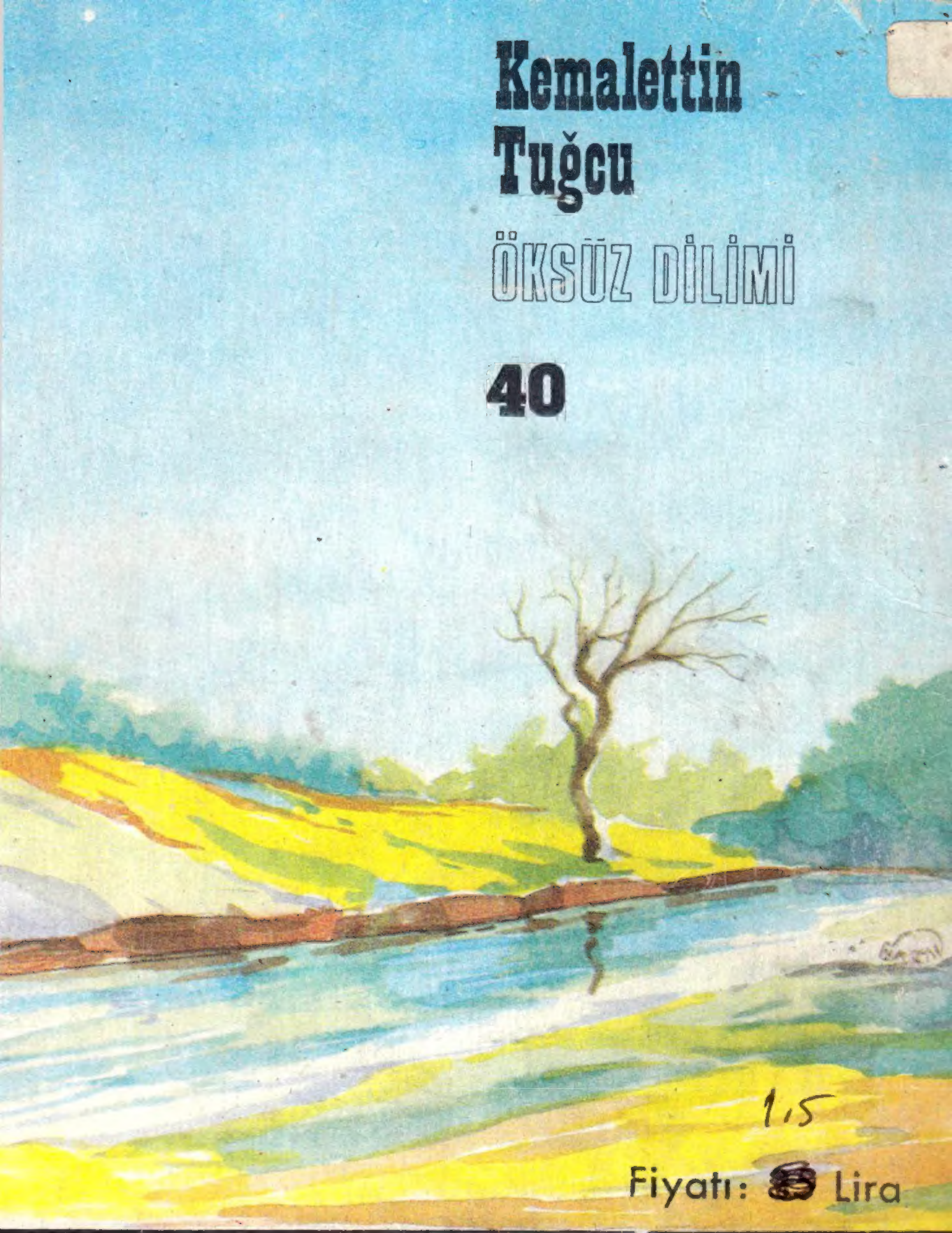

1,5

Fiyatı: 25 Lira

Kurtuluş Yayınları

ÇOCUK ROMANLARI